

**MULTI-ETHNIC
CARAVAN**
FOR PEACE AND
COHABITATION

**Takimet në Pejë:
Udhëheqësit komunalë dhe
religjiozë**

Nëntor 2024

Përgatitur nga:

Instituti Kosovar për Hulumentim dhe Zhvillim të Politikave (KIPRED)

Rr. Major Mehmet Bushi, H. III/1,
10 000 Prishtinë, Kosovë
Tel: +383 (0)38 542 778
Web-site: www.kipred.org
Email: info@kipred.org

OJQ AKTIV

Str. Kralja Petra I, 183a,
Mitrovica, Kosovo.
Tel: +381 (0) 64 310 6660
Web-site: www.ngoaktiv.org
Email: office@ngoaktiv.org

Përkrahur nga:

Informata në këtë botim është dhënë si pjesë e projektit “Karvani Multi-Etnik për Paqe dhe Bashkëjetesë,” i zbatuar nga Instituti Kosovar për Hulumentim dhe Zhvillim të Politikave (KIPRED) në partneritet me OJQ-në AKTIV dhe i financuar nga Fondacioni Kosovar për Shoqëri të Hapur (KFOS). Ky synon ta ofrojë një pasqyrë të rezultateve dhe diskutimeve nga dialogjet multi-etnike në Pejë. Pikëpamjet dhe opinionet e shprehura këtu janë ato të pjesëmarrësve, dhe nuk i pasqyrojnë detyrimisht politikën dhe qëndrimet zyrtare të KFOS-it.

Parathënie

Nisma e shoqërisë civile “Karvani Multi-Etnik për Paqe dhe Bashkëjetesë” i përfshin 10 përfaqësues nga komunitetet e shoqërive civile shqiptare dhe serbe, të udhëhequr nga Instituti Kosovar për Hulumtim dhe Zhvillim të Politikave (KIPRED) me seli në Prishtinë, dhe OJQ-ja AKTIV me seli në Mitrovicën e Veriut. Kjo nismë është përkrahur nga Fondacioni Kosovar për Shoqëri të Hapur (KFOS).

“Karvani Multi-Etnik për Paqe dhe Bashkëjetesë” synon ta forcojë dialogun, mirëkuptimin dhe bashkëpunimin midis komuniteteve të ndryshme etnike dhe fetare, dhe t’i kontribuojë bashkëjetesës ndëretnike në Kosovë.

Një aspekt i veçantë i kësaj nisme janë “Letrat e Dëshirave dhe të Pritjeve,” të shkruara nga pjesëmarrësit e Karvanit. Këto letra i shprehin shpresat dhe vizionet e tyre për bashkëjetesë dhe respektim të ndërsjellë midis grupeve të ndryshme etnike. Këto shërbejnë si një bazë për diskutimet tona me kryetarët e komunave dhe me udhëheqësit fetarë, dhe po ashtu përfshijnë edhe sugjerimet për përmirësimin e marrëdhënieve dhe për bashkëjetesën midis komuniteteve etnike.

Ju ftojmë t’i përkrahni qëllimet e kësaj nisme për forcimin e themeleve dhe ndërtimin e një shoqërie multietnike, demokratike dhe liberale në Kosovë.

Lulzim Peci
Drejtor Ekzekutiv
KIPRED

Miodrag Miličević
Drejtor Ekzekutiv
OJQ AKTIV

Përmbajtja

Parathënie.....	2
I. Hyrje.....	4
II. Takimet me udhëheqësit politikë dhe fetarë në Pejë	4
Çështjet kyçe në takimin me Kryetarin e Komunës	4
Çështjet kyçe në takimet me udhëheqësit fetarë	6
III. Përfundimet dhe Përkushtimet për Veprimet e Ardhshme	12
Letrat e Dëshirave dhe të Pritjeve.....	15
Gazmend Muhaxheri, Kryetar i Komunës	15
Imam Musli ef. Arifaj, Kreu i Bashkësisë Islame	24
Don Lorenc Sopi, Kisha Katolike e Shën Katarinës	34
Ëma Haritine, Abateshë e Patriarkanës Ortodokse Serbe në Pejë.....	44

I. Hyrje

Ndalesa e tretë e “Karvanit Multi-Etnik për Paqe dhe Bashkëjetesë” ishte Peja – qyteti i cili e paraqet një udhëkryq unik për Kishën Ortodokse Serbe, Kishën Katolike dhe Bashkësinë Islame. Kjo ishte po ashtu në mesin e qendrave më të dëmtuara urbane nga lufta e viteve 1998–1999. Takimet e përfshinin Kryetarin e Komunës së Pejës, Kreun lokal të Bashkësisë Islame të Kosovës, përfaqësuesin lokal të Kishës Katolike, si dhe të Kishës Ortodokse Serbe.

Qendrore në këtë ndërmarrje janë “Letrat e Dëshirave dhe të Pritjeve,” të cilat janë përpiluar me mprehtësi nga pjesëmarrësit e Karvanit. Këto letra janë më shumë se thjesht një formalitet; këto i mishërojnë shpresat dhe vizionet e singerta të autorëve të tyre për një të ardhme ku grupet e ndryshme etnike jetojnë së bashku në respekt e paqe. Letrat janë themelore për procesin e dialogut, duke i udhëhequr diskutimet me kryetarët e komunave dhe me udhëheqësit fetarë. Ato përmbajnë sugjerime depërtuese që synojnë përmirësimin e marrëdhënieve ndëretnike dhe rritjen e bashkëjetesës ditore në mesin e komuniteteve.

Para takimeve, të gjithë anëtarët e Karvanit i shkruan këto “Letra të Dëshirave dhe të Pritjeve” për bashkëbiseduesit kyç në Pejë: Kryetarin e Komunës së Pejës, Gazmend Muhaxherin; Kreun lokal të Bashkësisë Islame të Pejës, Musli, ef. Arifaj, don Lenc Sopin e Kishës Katolike të Shën Katerinës në Pejë, dhe Ëmën Haritine, Abateshën e Patriarkanës së Pejës të Kishës Ortodokse Serbe.

Teksti në vijim i përvijon kuptimet kyçe të nxjerra nga këto diskutime të rëndësishme, si dhe letrat që i shprehin aspiratat dhe pritjet e ndara nga anëtarët e Karvanit.

II. Takimet me udhëheqësit politikë dhe fetarë në Pejë

Çështjet kyçe në takimin me Kryetarin e Komunës

Takimi me Kryetarin e Komunës së Pejës, 11 nëntor 2024. Përmes letrave të dëshirave dhe të pritjeve, anëtarët e Karvanit shprehën dëshirën e tyre për një rol më të madh të komunës së Pejës në përparimin e multi-etnicitetit dhe të tolerancës, dhe parashtruan për shqyrtim propozime konkrete.

Propozimet kyçe nga letrat e dëshirave dhe të pritjeve që iu adresuan Kryetarit të Komunës:

- **Promovimi i Dialogut Multi-Etnik:** Udhëheqësit e shoqërisë civile theksuan nevojën që ta forcojnë dialogun midis komuniteteve të ndryshme etnike në Pejë për ta rritur mirëkuptimin dhe respektimin e ndërsjellë. Përkrahja e Kryetarit të Komunës për nismat që e ngrisin diversitetin kulturor dhe promovojnë vlerat e përbashkëta konsiderohet vendimtare.
- **Inkurajimi i Bashkëpunimit Ndër-Etnik:** Është një inkurajim i fuqishëm nga Kryetari i Komunës për t'i përkrahur nismat e përbashkëta dhe veprimet bashkëpunuese në mesin e organizatave të shoqërisë civile, qeverive lokale, dhe udhëheqësve fetarë për të punuar drejt qëllimeve të përbashkëta të komunitetit.

- **Adresimi i Diskriminimit dhe Sigurimi i Barazisë:** Letrat nxisin kryetarin e komunës për t'i zbatuar dhe përkrahur mekanizmat legalë që i mbikëqyrin dhe adresojnë tendosjet etnike dhe diskriminimin, duke siguruar drejtësi dhe mbrojtje për të gjithë qytetarët.
- **Bashkëpunimi Ekonomik:** Është një thirrje për promovimin e bashkëpunimit ekonomik midis komuniteteve të ndryshme etnike përmes ndërmarrjeve të përbashkëta të biznesit dhe krijimit të platformave të tilla si tregjet lokale për tregti dhe bashkëpunim, për t'i forcuar ekonominë lokale dhe për ta forcuar unitetin.
- **Gjithëpërfshirja e Komunitetit:** Nisma thekson rëndësinë e zhvillimit të programeve që e nënvizojnë vlerën e diversitetit dhe të bashkëpunimit, duke siguruar që të gjithë qytetarët të ndjehen të vlerësuar dhe të përfshirë.
- **Programet Kulturore dhe Edukative:** Është një sugjerim që të themelohet një mbledhje këshilluese e qytetarëve me përfaqësuesit e grupeve etnike të ndryshme për të siguruar që çdo zë do të dëgjohet dhe do të merret parasysh në vendimet komunale.
- **Avokimi për Lidërshpin Serb dhe për Përfshirjen:** Propozimet përfshijnë avokimin për përfshirjen e këndvështrimeve serbe në politikë-bërjen rajonale dhe kombëtare dhe për përkrahjen e anëtarëve të komunitetit serb për të marrë pjesë aktivisht në proceset vendim-marrëse.
- **Bashkëpunimi Ndërkomunal:** Hetimi i shtigjeve për ta rritur ndërveprimin ndër-komunal përmes takimeve të rregullta me kryetarët e komunave të tjera për t'i diskutuar projektet me përfitime të ndërsjella, me gjasë duke e themeluar Qendrën Rinore Multi-Etnike për rinitë me prapavija të ndryshme etnike.
- **Kremtimet Kulturore të Diversitetit:** Propozimi i ngjarjeve në shkollat lokale dhe në komunitet që e kremtojnë diversitetin e Kosovës, mundësisht përmes ekspozitave dhe festivaleve kulturore që i përfshijnë të gjithë anëtarët e komunitetit.
- **Forcimi i Komiteteve Komunale:** Vendosja e një theksi më të madh në funksionalitetin e Komiteteve Komunale për Komunitete, për të siguruar që ato janë duke i adresuar në mënyrë efektive nevojat dhe brengat e të gjitha grupeve etnike.

Kryetari i Komunës Muhaxherri shprehu falënderimin dhe përkrahjen e fuqishme për këtë nismë, duke i ndarë të dhënat për përpjekjet në rrjedhje e sipër të komunës për ta promovuar harmoninë midis komuniteteve të ndryshme etnike dhe fetare.

Gjatë takimit, anëtarët e shoqërisë civile shprehën vlerësimin e tyre për përkrahjen e jashtëzakonshme të Kryetarit të Komunës Muhaxherri për komunitetet etnike. Ata i përcollën reagimet pozitive nga Ëma Haritine lidhur me përpjekjet përkrahëse të Kryetarit të Komunës ndaj komunitetit serb dhe ndaj Patriarkanës Ortodokse Serbe. Qasja e tij përfshirëse lidhur me bashkëjetesën dhe diversitetin etnik atë e dallon nga shumë udhëheqës rajonalë të tjerë.

Kryetari i Komunës Muhaxherri i ndau njohuritë e tij për përpjekjet proaktive për ta promovuar bashkëjetesën paqësore, duke theksuar posaçërisht fshatin me shumicë serbe Gorazhdec si një model të jetës së suksesshme komunale. Në Gorazhdec, banorët e prapavijave të ndryshme etnike jetojnë dhe bëjnë biznes në mënyrë harmonike.

Ai e theksoi respektimin e tij për të gjitha komunitetet fetare, duke e nënvizuar praninë dhe pjesëmarrjen aktive të tij në kremtimet e tyre si dhe adresimin e brengave dhe të shqetësimeve të tyre pavarësisht nga përkatësia e tyre fetare. Kryetari i Komunës e organizon dhe e udhëheq respektimin vjetor të 21 shtatorit – Ditës së Bashkëjetesës dhe të Tolerancës Fetare. Kjo ngjarje përmban pjesëmarrje aktive të udhëheqësve të ndryshëm fetarë, përfshirë edhe priftin ortodoks serb, duke simbolizuar kështu përkushtimin e përbashkët ndaj dialogut dhe respektimit ndër-fetar.

Edhe përkundrejt përballjes me sfida politike dhe me propagandë që synon diskreditimin e politikave të tij përfshirëse, Kryetari i Komunës Muhaxherri mbetet i palëkundur në përkushtimin e tij ndaj stilit bashkëpunues dhe proaktiv të qeverisjes. Ai e përkujtoi bashkëpunimin e penguar me Komunën e Shabacit të Serbisë, që ka synuar t’ia japë një shtytje bujqësisë lokale përmes projektit për kultivimin e dredhëzave. Pengesat politike e kanë penguar këtë nismë, duke i ilustruar kështu sfidat e bashkëpunimit ndër-rajonal.

Kryetari i Komunës Muhaxherri po ashtu i nënvizoi projektet lokale në rrjedhje e sipër dhe çështjet e herëpashershme teknike, të tilla si mospërmbushjet kontraktuale nga firmat gjatë punëve ndërtuese. Mirëpo, ai përsëri siguroi se këto janë duke u adresuar në mënyrë aktive, duke përmendur planet për të siguruar financim për kopshtet e lodrave të fëmijëve që synohet të përfundohen në vitin e ardhshëm.

Në një përpjekje për ta ruajtur transparencën dhe komunikimin e drejtpërdrejt me njerëzit që i përfaqëson, Kryetari i Komunës Muhaxherri i ka themeluar “Të Enjtet e Zyreve të Hapura,” ku ai personalisht takohet me qytetarët për t’i diskutuar shqetësimet dhe sugjerimet e tyre. Kjo nismë është pjesë e strategjisë së tij më të gjerë për të siguruar që të gjithë zërat e komunitetit do të dëgjohen dhe do të përfshihen në proceset e qeverisjes lokale.

Takimi përfundoi me theksimin e respektimit të ndërsjellë dhe me rikonfirmimin e përkushtimit për ta vazhduar forcimin e një komuniteti paqësor dhe përfshirës në Pejë, ku Kryetari i Komunës dhe udhëheqësit e shoqërisë civile ishin të një mendimi për rëndësinë e dialogut dhe përpjekjeve bashkëpunuese të vazhdueshme për t’i avancuar këto qëllime.

Çështjet kyçe nga takimet me udhëheqësit fetarë

Çështjet kyçe nga letrat e pritjeve dhe të dëshirave që iu drejtuan udhëheqësve fetarë ishin të përqendruara përgjatë vijave të përkrahjes së mëtutjeshme të mirëkuptimit dhe bashkekzistencës midis komuniteteve etnike, përfshirë edhe aktivitetet e përbashkëta, dhe posaçërisht duke e patur parasysh shembullin pozitiv të Pejës. Propozimet kyçe nga letrat ishin si në vijim:

Për Patriarkanën e Pejës, Kisha Ortodokse Serbe:

- **Promovimi i Bashkëjetesës Ndëretnike:** Theksi në nevojën për ta forcuar mirëkuptimin dhe respektimin e ndërsjellë midis grupeve të ndryshme etnike të Kosovës, dhe posaçërisht të atyre të Pejës. Letrat e japin një vizion të paqes dhe bashkëjetesës së qëndrueshme, duke i apeluar rolit me ndikim të Ëmës Haritine për promovimin e tolerancës dhe të mirëkuptimit midis grupeve të ndryshme etnike dhe fetare.

- **Rëndësia e Dialogut:** Letrat sugjerojnë që forcimi i dialogut midis komuniteteve të ndryshme është kyç. Ato e inkurajojnë Ëmën Haritine për t'i ndihmuar dhe përkrahur projektet e komunitetit, dialogjet ndërkulturore, dhe ngjarjet që kremtojnë vlerat e përbashkëta dhe që ushqejnë ndjenjën e paqes, të sigurisë, dhe përkatësisë për çdonjërin në Pejë.
- **Roli i Udhëheqësisë në Integrimin në Komunitet:** Duke theksuar pozitën e veçantë të Ëmës Haritine për të udhëhequr përmes shembullit, letrat atë e nxisin që të merr pjesë në nismat që i bëjnë bashkë individët e prapavijave të ndryshme, duke e nënvizuar aftësinë e saj për t'i frymëzuar të tjerët për ta përqaftuar unitetin, tolerancën, dhe respektimin.
- **Angazhimi në Nismat Multietnike:** Autorët e shprehën dëshirën për të parë përfshirje më aktive të kishës në nismat multietnike që mund të përfshijnë projekte të përbashkëta të komunitetit me grupet e tjera fetare dhe etnike, duke e përforcuar përmes kësaj strukturën shoqërore të Pejës.
- **Ndërtimi mbi Trashëgiminë e Kishës:** Letrat reflektojnë për domethënien e thellë historike dhe kulturore të Kishës Ortodokse Serbe në Kosovë, duke nxitur vazhdimin dhe shtrirjen e rolit të saj në promovimin e mirëkuptimit ndër fetar dhe ndëretnik.
- **Përkrahja për Grupet e Cënueshme:** Ato i lavdërojnë përpjekjet aktuale të kishës për përkrahjen e nevojtarëve, të moshuarve, grave dhe të rinjve, pavarësisht nga përkatësia e tyre fetare, dhe për ta inkurajuar përkrahjen e vazhdueshme dhe të zgjeruar në këto fusha.
- **Veprimtaritë Kulturore dhe Edukative:** Letrat sugjerojnë që organizimi i shkëmbimeve, shfaqjeve, koncerteve dhe aktiviteteve të tjera kulturore mund ta promovojë më tutje mirëkuptimin dhe bashkëpunimin midis komuniteteve të ndryshme, duke nënvizuar aftësinë e kishës për të qenë qendër e veprimeve të tilla.
- **Reflektimi për të Kaluarën dhe të Ardhmen:** Është diskutuar rëndësia e reflektimit për të kaluarën me qëllim të lëvizjes përpara, me një përqendrim në mësimin e gjeneratave të reja për bashkëjetesën dhe respektimin e ndërsjellë, duke synuar që konfliktet historike të lihen prapa dhe të ndërtohet një e ardhme paqësore.
- **Avokimi për të Drejta dhe për Përfshirje:** Është një theks në nevojën që kisha të avokojë më fuqishëm për të drejtat e komunitetit ortodoks, për të siguruar që traditat dhe interesat e tyre të respektohen dhe integrohen brenda një strukture më të gjerë shoqërore të Kosovës.
- **Udhëheqësia Ndërfetare dhe e Komunitetit:** Letrat thërresin që Ëma Haritine t'i udhëheqë përpjekjet ndër fetare, duke sugjeruar që ajo mund ta bëjë organizimin apo pritjen e takimeve që forcojnë lidhjet e komunitetit përmes mirëkuptimit të ndërsjellë fetar dhe kulturor.

Takimi me Ëmën Haritine, Abateshë e Patriarkanës së Pejës të Kishës Ortodokse Serbe, 11 nëntor 2024. Ëma Haritine, një figurë që ka jetuar për një kohë shumë të gjatë prej 65 vitesh në komunitet, dha njohuri të çmuara për ndërveprimet harmonike midis kishës, komunitetit lokal, policisë dhe udhëheqësve lokalë. Ëma Haritine përmendi që udhëheqësit fetarë në rajon zakonisht mblidhen një herë në vit, gjë kjo që ndihmohet nga KFOR-i italian i cili e organizon takimin që e synon forcimin e mirëkuptimit dhe të bashkëpunimit ndërmjet grupeve besimtare të ndryshme. Ajo vërejtje që ndërkohë që këto marrëdhënie janë korrekte dhe funksionale, ato rrallë herë theksohen në diskutimet publike.

Ajo e nënvizoi rolin përkrahës të Kryetarit të tashëm të Komunës së Pejës, i cili e ka treguar një bashkëpunim dhe komunikim të jashtëzakonshëm, dhe posaçërisht në përpjekjet e tij për ta ndihmuar Kishën Ortodokse dhe komunitetin serb. Një shembull i përkushtimit të Kryetarit të Komunës ishte përpjekja e tij për ta menaxhuar projektin e një ndërtimi të stërzgatur të rrugës pranë Patriarkanës, i cili ishte nën kontrollimin e qeverisë qendrore, për ta zbutur ndikimin e tij çrregullues në komunitetin lokal.

Atmosfera e përgjithshme në Pejë u përshkrua si paqësore, me incidente të rralla të një tendosjeje të lokalizuar. Kjo paqe është thelbësore për potencialin për bashkëzistencë të qëndrueshme, të varur nga dialogu dhe respektimi i vazhdueshëm midis grupeve të ndryshme etnike dhe fetare.

Megjithatë, u parashtrua një shqetësim i rëndësishëm lidhur me veprimet e qeverisë qendrore, dhe posaçërisht të refuzimit të tyre për t'ia lejuar Patriarkut Serb që të merr pjesë në të ashtuquajturën "Slavën," si krentimi më i rëndësishëm fetar për komunitetin. Ëma Haritine e kritikoi ndërhyrjen qeveritare në çështjet fetare, duke e vënë në dukje mungesën e çfarëdo qoftë shpjegimi për këtë ndalesë.

Përfaqësuesit e shoqërisë civile e shprehën zhgënjimin e tyre si dhe përkushtimin për ta adresuar këtë çështje përmes avokimit me qeverinë dhe bashkësinë ndërkombëtare. Ata e bënë të ditur rolin e kufizuar, por kyç, të shoqërisë civile në forcimin e dialogut dhe në promovimin e të drejtave.

Takimi përfundoi me një thirrje kolektive për solidaritet të shtuar midis komuniteteve fetare të Kosovës. Vijuesit e takimit theksuan rëndësinë e përkrahjes së komunitetit ortodoks, duke avokuar për të drejtat e tyre dhe duke i ruajtur traditat e tyre fetare, si hapa thelbësorë drejt ndërtimit të një shoqërie më përfshirëse dhe paqësore multietnike në Kosovë.

Për Bashkësinë Islame të Pejës:

- **Promovimi i Bashkëpunimit Multi-etnik:** Avokimi për dialogje dhe bashkëpunim për ta kultivuar një ndjenjë të unitetit dhe respektimit të ndërsjellë brenda Pejës, me sugjerime për nisma të shtyra nga komuniteti që e promovojnë tolerancën dhe mirëkuptimin midis grupeve të ndryshme etnike dhe fetare.
- **Programet Edukative dhe të Komunitetit:** Nisja e projekteve që i bëjnë bashkë njerëzit e prapavijave të ndryshme për të marrë pjesë në dialogjet dhe ngjarjet ndërkulturore, duke rritur vlerat e përbashkëta dhe duke i kontribuar një komuniteti harmonik dhe përfshirës.
- **Predikimet Publike dhe Thirrjet që e Theksojnë Unitetin:** Mbështetja e platformave publike që e theksojnë rëndësinë e unitetit, të tolerancës dhe të respektimit të të gjithëve, duke nënvizuar rolin unik të udhëheqësve fetarë në forcimin e këtyre vlerave.
- **Dialogjet Ndërfetare:** Mbajtja e takimeve të rregullta ndërfetare për t'i diskutuar vlerat e përbashkëta dhe për ta forcuar mençurinë shpirtërore që mund t'i tejkalojë ndarjet kulturore dhe fetare.
- **Projektet e Shërbimit të Komunitetit:** Inkurajimi i nismave të përbashkëta të bamirësisë që përfshijnë anëtarët e komunitetit nga prapavijat e ndryshme etnike, duke e ndërtuar besimin dhe bashkëpunimin përmes veprimeve të përbashkëta pozitive.

- **Festivalet Kulturore dhe Fetare:** Organizimi i festivaleve për ta treguar diversitetin e pasur kulturor dhe fetar të Pejës, përfshirë festat fetare dhe ekspozitat artistike, për t'i nënvizuar vlerat dhe historinë e përbashkët.
- **Deklarimet e Përbashkëta Publike për Paqe dhe Pajtim:** Thirrjet e bashkuara për paqe dhe pajtim nga të gjithë udhëheqësit fetarë në Pejë për ta pasur një ndikim të thellë në komunitet.
- **Angazhimi në Këshillat Komunalë të Sigurisë:** Pjesëmarrja aktive në Këshillat e Sigurisë për t'i prezantuar problemet dhe risitë e përditësimet, duke e rritur në këtë mënyrë sigurinë dhe kohezionin e komunitetit.

Takimi me Imamin Musli ef. Arifaj të Bashkësisë Islame të Pejës, 11 nëntor 2024. Diskutimet e nënvizuan rolin shembullor të Pejës në ruajtjen e marrëdhënieve të shkëlqyera ndërfitare dhe ndërretnike, që shpesh herë shihen si model për komunitet të tjera. Anëtarët e shoqërisë civile e shprehën vlerësimin e tyre për bashkëzistencën përfshirëse dhe paqësore që vërehet brenda komunitetit.

Imami Arifi i ndau njohuritë e tij për përpjekjet e Bashkësisë Islame për t'i ndihmuar ndërveprimet e rregullta midis grupeve të ndryshme fetare në Pejë. Ai përmendi respektimin vjetor të ditës që i kushtohet tolerancës ndërfitare, që kremtohet me veprimtari të ndryshme që në mënyrë aktive e përfshijnë komunitetin. Ai vërejti rrallësinë e incidenteve që e çrregullojnë paqen, duke ia mveshur këtë lidhjeve të forta komunale dhe respektimit të ndërsjellë të kultivuar përmes kremtimeve dhe ngjarjeve të përbashkëta. Për shembull, udhëheqësit nga të gjitha komunitetet fetare në Pejë marrin pjesë aktivisht në kremtimet kryesore të njëri-tjetrit, të tilla si Bajrami, duke e forcuar ndjenjën e unitetit dhe të respektimit të ndërsjellë.

Duke i adresuar sfidat, Imami Arifi reflektoi për nevojën për të shkuar përtej konflikteve të kaluara që historikisht i kanë vënë komunitetet njërin kundër tjetrit. Ai i bëri të njohura disa pengesa burokratike në angazhimin me Kishën Ortodokse, e cila kërkon aprovime nga patriarku kryesor në Serbi për çfarëdo vendimesh apo takimesh të rëndësishme. Edhe përkundrejt këtyre pengesave, ai konfirmoi që marrëdhëniet mbeten pozitive, edhe pse ka vend për përmirësime.

Më tutje, Imami Arifi e lavdëroi Kryetarin e Komunës së Pejës për qasjen e tij proaktive në përkrahjen e komuniteteve fetare, duke theksuar vendosjen nga ai të një ndërlidhësi të përkushtuar për t'i trajtuar çështjet fetare. Ai përmendi përpjekjet bashkëpunuese të kohëve të fundit si një ekspozitë ndërfitare, ku fondet e grumbulluara u dhanë për bamirësi nga e cila përfituan njerëzit e etnive të ndryshme, si dhe nismat si ajo kur gratë lokale nga Gorazhdeci i kanë shitur produktet e tyre në ato ngjarje.

Takimi e adresoi po ashtu edhe çështjen e kohëve të fundit ku qeveria nuk ia lejoi Patriarkut Serb të merrte pjesë në kremtimin fetar të Slavës. Përfaqësuesit e shoqërisë civile e bënë pyetjen nëse udhëheqësit e tjerë fetarë mund të bëjnë më tepër për të treguar solidaritet me Kishën Ortodokse Serbe. Imami Arifi thirri për reflektim për pasojat e luftës dhe theksoi rëndësinë e të menduarit për gjeneratat e ardhshme që jetojnë në Kosovë. Ai theksoi se ndërkohë që politika rëndon i lë në hije zërat fetarë në çështjet publike, komuniteti vazhdon të ndërmerr hapa të vegjël por të vendosur drejt ndërtimit të një mjedisi harmonik për të gjithë. Imami Arifi po ashtu theksoi rëndësinë e mbajtjes së një qëndrimi neutral nga ana e udhëheqësve fetarë, dhe posaçërisht lidhur me retorikën nacionaliste.

Ai përkrahu një dallim të qartë midis veprimtarive fetare dhe mesazheve politike, në harmoni me parimet sekulare të shtetit të Kosovës.

Imami theksoi përkrahjen nga ana e OSCE-së, e cila ishte instrumentale për t'i ndihmuar nismat që inkurajojnë dialogun dhe bashkëpunimin midis të gjitha grupeve fetare në Kosovë. Pos kësaj, ai nënvizoi rëndësinë e këshillave komunalë të sigurisë në Kosovë, duke vërejtur se përfaqësuesit e komuniteteve fetare marrin pjesë në mënyrë aktive në më shumë se gjashtë takime në vit. Këto këshilla shërbejnë si platforma jetike për diskutimin e brengave, shqetësimeve dhe të përditësimeve për komunitetin, duke i kontribuar më tutje sigurisë dhe harmonisë së tërësishme në rajon.

Sesioni përfundoi me një konsensus për nevojën për përpjekjet e vazhdueshme për ta forcuar dialogun ndërfaqësor dhe për të siguruar që Peja të mbetet një pishtar i paqes dhe bashkëzistencës multikulturore në Kosovë.

Për Kishën Katolike të Pejës:

- **Forcimi i Marrëdhënieve Multietnike:** Letrat sugjerojnë shtimin e marrëdhënieve multietnike përmes ngjarjeve kulturore, artistike, dhe edukative që i angazhojnë komunitetet e ndryshme, që synojnë t'i shkatërrojnë pengesat dhe të ndërtojnë një mirëkuptim të ndërsjellë.
- **Promovimi i Lirisë dhe Harmonisë Fetare:** Letrat thërresin për promovim të lirisë fetare dhe për organizimin e veprimtarive ndër-fetare që mund ta ndihmojnë forcimin e harmonisë dhe të mirëkuptimit midis grupeve të ndryshme besimtare në rajon.
- **Tubimet Punuese Edukative për Diversitetin:** Këto avokojnë për programe edukative dhe tubime punuese që duke u përqendruar në histori i shpjegojnë përfitimet e një shoqërie të shumëllojshme, e të cilat synojnë t'i edukojnë, si të rinjtë, ashtu edhe të vjetrit, për vlerat e bashkëzistencës dhe për respektimin e ndërsjellë.
- **Nismat e Dialogjeve Ndërfetare:** Letrat sugjerojnë krijimin e mundësive të rregullta për dialog ndërmjet komuniteteve të ndryshme fetare për t'i diskutuar çështjet e përbashkëta dhe për t'i hulumtuar mënyrat e bashkëpunimit.
- **Përkrahja për Ngjarjet Kulturore:** Propozimi përfshin organizimin dhe përkrahjen e ngjarjeve kulturore që i shfaqin traditat e pasura fetare dhe etnike të të gjitha grupeve të komunitetit, gjë kjo që e ndihmon kremtimin e diversitetit dhe e forcon ndjenjën e përkatësisë midis të gjithë banorëve.

Takimi me Don Lorenc Sopin e Kishës Katolike të Shën Katerinës në Pejë, 11 nëntor 2024. Don Lorenc Sopi i ndau mendimet e veta për harmoninë e lavdërueshme ndëretnike dhe fetare në Pejë, të cilën ai e konsideron si model për komunat e tjera. Ai në fillim e dha një histori të shkurtër të Kishës Katolike të Shën Katerinës, duke theksuar themelimin e saj si famulli që nga viti 1700, si dhe ndërtimin e saj që daton që në vitin 1928, dhe theksoi se kjo është propozuar për mbrojtjen e UNESCO-s. Edhe përkundërt të qenit pakicë në komunitetin fetar, Don Sopi theksoi se dyert e kishës janë të hapura për të gjitha etnitë dhe fetë, duke nënvizuar natyrën përfshirëse të komunitetit të tyre.

Kisha e luan një rol aktiv në komunitet, me motrat e nderit të angazhuara në nismat e ndryshme shoqërore, duke përkrahur ata që janë në nevojë, të moshuarit, femrat dhe rininë, dhe atë pavarësisht nga përkatësia e tyre fetare. Kisha shpesh herë bashkëpunon me organizatat e shoqërisë civile dhe institucionet lokale për t'i organizuar ekspozitat, koncertet dhe veprimtaritë e tjera për ndërtimin e komunitetit.

Duke i adresuar sfidat më të gjera shoqërore, Don Sopi reflektoi për vështirësitë e përjetuara para dhe gjatë luftës së Kosovës, dhe pastaj shprehu një pikëpamje shpresëdhënëse për një të ardhme më përfshirëse. Ai theksoi rëndësinë e lëvizjes përpara, dhe posaçërisht për hir të gjeneratave të reja, dhe e citoi parimin nga Bibla që e thekson dashamirësinë dhe sjelljen morale, “atë që nuk ia dëshiron vetes mos ua bëj të tjerëve.”

Diskutimi po ashtu preku edhe çështjen aktuale ku qeveria nuk ia lejoi Patriarkut Serb pjesëmarrjen në kremtimin e festës së Slavës. Don Sopi vuri në dukje atë se ndërkohë që qytetarët dhe komunitetet fetare përgjithësisht nuk mund ta ndikojnë politikën, një kërkesë e faljes nga ana e serbëve mund t'i përmirësojë në një mënyrë domethënëse marrëdhëniet ndër-komunale. Ai theksoi nevojën për dialog dhe bashkëpunim të hapur ndërkohë që, edhe Kosova, edhe Serbia, orientohen përmes proceseve të tyre në rrjedhje e sipër.

Pjesëmarrësit diskutuan edhe funksionimin e këshillit komunal për siguri, ku kisha merr pjesë në mënyrë aktive, duke ilustruar kështu përkushtimin e saj për angazhimin qytetar. Don Sopi i përmendi shqetësimet rreth eksodit të rinisë për shkak të papunësisë së madhe dhe çështjeve të tjera sistemike, duke vërejtur se këto sfida ndikojnë të gjitha grupet etnike në mënyra të ngjashme. Ai po ashtu foli edhe për dinamikat politike që i ndikojnë komunitetet fetare, duke përmendur përkrahjet diferenciale që janë pranuar nga organet e ndryshme kombëtare dhe ndërkombëtare.

Duke përfunduar takimin, Don Sopi e lavdëroi nismën e “Karvanit Multi-Etnik për Paqe dhe Bashkëjetesë” për përpjekjet e saj për t'i ndërtuar marrëdhëniet historikisht harmonike midis komuniteteve të ndryshme në Kosovë. Ai theksoi se historikisht, komunitetet kanë jetuar bashkë dhe në harmoni, shumë kohë para se shprehjet “multietnik” dhe “multifetar” të bëheshin përshkruese të zakonshme të diversitetit shoqëror.

III. Përfundimet dhe Përkushtimet për Veprimet e Ardhshme

Takimet që u mbajtën më 11 nëntor 2024 në Pejë dhanë përfundime shumë të vlefshme për gjendjen e marrëdhënieve ndëretnike dhe ndërjetare në komunë. Këto angazhime shpalosën, si përparimin e madh që është bërë, ashtu edhe sfidat që këmbëngulin, duke theksuar nevojën për një bashkëpunim të mëtutjeshëm që do të mbështetet në themelet ekzistuese për ta siguruar qëndrueshmërinë e vet. Peja është një shembull i mirëkuptimit, punës së përbashkët, dhe respektimit të ndërsjellë ndëretnik dhe ndërjetar.

Përfundimet

1. **Fuqia e Bashkëpunimit Lokal:** Peja demonstroi një themel të fuqishëm të harmonisë ndërjetare dhe ndëretnike, dhe kjo shërben si një model për komunat e tjera në Kosovë. Përpjekjet përfshirëse të udhëheqësve lokalë, të tillë si Kryetari i Komunës Gazmend Muhaxherri, dhe pjesëmarrja aktive nga udhëheqësit fetarë janë thelbësore për ruajtjen dhe forcimin e bashkëjetesës ndër-etnike dhe ndër-jetare.
2. **Sfidat nga Qeveria Qendrore:** Vendimet e qeverisë qendrore, të tilla si ndalimi i pjesëmarrjes së Patriarkut të Kishës Ortodokse Serbe në ngjarjet fetare kyçe, ia shkatërrojnë themelet përpjekjeve lokale për pajtim dhe theksojnë shkëputjen midis qasjeve lokale dhe kombëtare ndaj forcimit të përfshirjes.
3. **Roli i Udhëheqësve Fetarë në Promovimin e Harmonisë:** Udhëheqësit fetarë të të gjitha besimeve në Pejë i kontribuojnë në mënyrë aktive dialogut ndërjetar, respektimit të traditave fetare, dhe krentimeve të përbashkëta. Mirëpo, trysnitë politike dhe pakënaqësitë historike vazhdojnë t'i ndikojnë rolet e tyre, duke e bërë të domosdoshme një autonomi dhe përkrahje më të madhe.
4. **Angazhimi i Rinisë dhe i Komunitetit:** Migrimi i rinisë për shkak të sfidave ekonomike është një shqetësim i përbashkët për të gjitha komunitetet. Adresimi i papunësisë dhe forcimi i angazhimit qytetar janë kritikë për ruajtjen e talentit të ri dhe për sigurimin e një të ardhmeje energjike, multi-etnike për Kosovën.
5. **Trashëgimia Historike dhe Vlerat e Përbashkëta:** Diskutimi e nënvizoi trashëgiminë e përbashkët historike të bashkekzistencës që i parapriu tendosjeve të tashme. Kjo histori kulturore dhe shoqërore është një vegël e fuqishme për rindërtimin e besimit dhe të respektimit të ndërsjellë.

Përkushtimet për Veprimet e Ardhshme

Këto përkushtime e rikonfirmojnë zotimin për t'i çuar përpara marrëdhëniet tashme pozitive në Pejë, duke e bërë atë po ashtu një model që në të ardhmen duhet të ndiqet, edhe nga komunat e tjera, dhe, mundësisht, edhe nga qeverisja qendrore. Duke u përqendruar në dialog, përfshirje dhe përparim të përbashkët, takimet rezultuan me përkushtimet në vijim:

1. Dialogu dhe Bashkëpunimi Ndëretnik dhe Ndërfetar:

- Të vendosen platforma të dialogut të rregullt ndërfetar dhe ndëretnik, për t'i adresuar tendosjet e mundshme dhe për ta forcuar mirëkuptimin e ndërsjellë.
- Të inkurajohet pjesëmarrja më e madhe e shoqërisë civile në tejkalimin e hendeqeve midis qeverisjeve lokale dhe qendrore për t'i përkrahur politikat përfshirëse përmes të gjitha etnive.

2. Angazhimi i Mëtejme Qytetar dhe Fetar:

- Të organizohen aktivitete të përbashkëta të komunitetit, përfshirë edhe ato ndërfetare, për t'i forcuar lidhjet përmes ndarjeve etnike dhe fetare.
- Të avokohet për mbrojtjen dhe promovimin e trashëgimisë së përbashkët kulturore.

3. Promovimi i Fuqizimit të Rinisë:

- Të zhvillohen nismat që adresojnë papunësinë dhe që japin platforma për të rinjtë për t'i kontribuar zhvillimit të komunitetit dhe pajtimit.
- Të forcohen programet e lidërshiptit që synojnë fuqizimin e të rinjve të të gjitha prapavijave etnike për të marrë role aktive në jetën qytetare dhe politike.

4. Adresimi i Pengesave Politike:

- Puna dhe avokimi i mëtutjeshëm i politikave që respektojnë autonominë fetare dhe forcojnë bashkëpunimin midis institucioneve fetare dhe qeverisë.

5. Kremtimi i Diversitetit dhe i Historisë së Përbashkët:

- Institucionalizimi i festave të rregullta vjetore si Dita e Bashkëjetesës dhe e Tolerancës Fetare, për ta kremtuar diversitetin dhe vlerat e përbashkëta të Kosovës.
- Dokumentimi dhe promovimi i rrëfimeve të suksesshme nga Peja dhe komunitetet e tjera për të frymëzuar nisma të ngjashme anembanë Kosovës dhe përtej.

Takimet në Pejë Kryetari i Komunës dhe liderët religjioz

Takimi me z.Gazmend Muhaxheri, Kryetar i Komunës së Pejës, 11 nëntor, 2024

Takimi me Imamin Musli ef. Arifaj, Kryetar i Këshillit të Bashkësisë Islame në Pejë, 11 nëntor, 2024

Takimi me Don Lorenc Sopi, Kisha Katolike e Shën Katerinës në Pejë, 11 nëntor, 2024

Takimi me Ëmën Haritina, Abateshë e Partiakanës së Kishës Ortodokse Serbe në Pejë, 11 nëntor, 2024

Letrat e Dëshirave dhe Pritjeve

Jovana Radosavljević, Ramadan Ilazi, Dušan Radaković, Ilir Deda, Senad Šabović, Dimitrije Obrenović, Mentor Agani dhe Zoran Savić

z. Gazmend Muhaxheri
Kryetar i Komunës së Pejës

Nëntor 2024

Jovana Radosavljević, Drejtoreshë Ekzekutive
New Social Initiative
Mitrovicë e Veriut, Kosovë

I dashuri Zoti Muhaxheri,

Shpresoj që kjo letër t'ju gjejë mirë. Quhem Jovana Radosavljević, dhe jam Drejtoreshë Ekzekutive e New Social Initiative, një OJQ kjo e Mitrovicës së Veriut që është e përkushtuar për promovimin e pajtimit midis serbëve dhe shqiptarëve të Kosovës. Jam duke ju kontaktuar si anëtare e Karvanit Multi-Etnik për Paqe dhe Bashkëjetesë për t'i ndarë pritjet dhe shpresat e mia për forcimin e bashkëjetesës multi-etnike në Kosovë, dhe posaçërisht në komunën e Pejës.

Si Kryetar i Komunës ju e keni një rol shumë të rëndësishëm për krijimin e një komuniteti që është i hapur, përfshirës, dhe respektues për të gjithë banorët e vet. **Besoj se përmes inkurajimit të dialogut dhe bashkëpunimit midis grupeve të ndryshme etnike, ju mund ta ndihmoni forcimin e ndjenjës së sigurisë, të unitetit dhe të respektimit të ndërsjellë në të tërë Pejën.** Përkrahja e nismave që e lartësojnë diversitetin tonë kulturor dhe i promovojnë vlerat e përbashkëta mund të bëjë shumë punë drejt ndërtimit të lidhjeve më të fuqishme brenda komunitetit tonë.

Është thelbësore që ta çmojmë diversitetin tonë, ndërkohë që e sigurojmë që të gjithë të ndjehen të sigurtë, të vlerësuar dhe se identiteti i tyre është i respektuar dhe i mbrojtur. Ju inkurajoj të angazhoheni drejtpërdrejtë me qytetarët, duke i adresuar shqetësimet e tyre, dhe duke i promovuar programet e komunitetit që i bëjnë bashkë individët e prapavijave të ndryshme. Përmes projekteve dhe ngjarjeve kulturore të përbashkëta, ne mund të punojmë së bashku për ta krijuar një Pejë ku të gjithë zërat do të dëgjohen dhe vlerësohen

Duke shikuar përpara, vizioni im është ai i një Kosove ku bashkëjetesa multi-etnike, jo vetëm që është e mundshme, por edhe lartësohet. **Shresoj të shoh programe që e theksojnë rëndësinë e tolerancës, të respektimit dhe bashkëpunimit, krijimin e një hapësire ku të gjithë do të ndjehen si në shtëpi.** Vendosja e dialogjeve të rregullta të komunitetit dhe aktivitetet ndërkulturore mund ta ndihmojnë forcimin e ndjenjës së unitetit dhe të qëllimit të përbashkët.

Si përfundim, ju kërkoj me respekt që t'i vazhdoni përpjekjet tuaja në ndërtimin e një Peje paqësore dhe përfshirëse. **Udhëheqja juaj mund t'i frymëzojë të tjeët dhe mund ta jep një shembull të një komuniteti ku njerëzit e të gjitha prapavijave jetojnë bashkë në harmoni dhe me respektim të ndërsjellë.**

Ju faleminderit për kohën dhe konsideratën tuaj.

Me respekt të sinqertë,
Jovana Radosavljević

**Ramadan Ilazi, Udhëheqës i Hulumtimeve
Qendra Kosovare për Studime të Sigurisë
Prishtinë, Kosovë**

I dashuri Kryetar i Komunës, Muhaxherri,

Quhem Ramadan Ilazi, dhe për momentin punoj si Udhëheqës i Hulumtimit në Qendrën Kosovare për Studime të Sigurisë (KCSS – Kosovar Centre for Security Studies). Me arsimim të lartë në studimet e paqes dhe të konflikteve, dhe me titullin Master nga Universiteti St. Andrews dhe me PhD nga Dublin City University, unë karrierën time ia kam kushtuar avancimit të Kosovës si një shoqëri demokratike dhe me diversitet. Rrugëtimi im profesional ka përfshirë role si aktivist, udhëheqës organizativ, dhe Zëvendës-Ministër për Integrimet Europiane.

Kushtetuta e Kosovës fillon me vizionin e ndërtimit të një të ardhmeje si një vend i lirë, demokratik, dhe paqedashës i të gjithë qytetarëve të vet. Ky vizion është thelbësor, dhe është përgjegjësi jona kolektive që ta vejmë në jetë. Qendrore në këtë vizion është ideja që Kosova është shtëpi e të gjithë qytetarëve të vet, të cilët duhet ta kenë një ndjenjë të përkatësisë dhe të krenarisë.

Diversiteti është fuqia thelbësore e Kosovës, dhe ky duhet të lartësohet dhe të ushqehet. Shoqëria civile dhe institucionet publike duhet të punojnë së bashku për ta forcuar tolerancën, bashkëjetesën dhe edukimin kundër diskriminimit.

Dua t'i lavdëroj përpjekjet tuaja në Komunën e Pejës për promovimin e dialogut dhe të paqes, përfshirë këtu pjesëmarrjen tuaj në kurorëzimin e Patriarkut Serb, një gjest ky që ka jehuar pozitivisht në mesin e komuniteteve. Prania juaj në një ngjarje aq të rëndësishme fetare e dërgon një mesazh të fuqishëm të respektimit të ndërsjellë, duke e dëshmuar potencialin e Pejës si një model për forcimin e bashkëpunimit dhe mirëkuptimit ndëretnik në Kosovë.

Në dritën e udhëheqësisë suaj, do të doja t'ju inkurajoj t'i vazhdoni përpjekjet tuaja dhe ta rritni përkrahjen tuaj në nisma të reja që e promovojnë bashkëpunimin ndërfetar dhe ndëretnik në Pejë dhe anëmbanë Kosovës. Një shembull do të ishte të inkurajohen shkollat e mesme në komunë për ta organizuar një festival që do ta lartësonte e kremtonte diversitetin kulturor të Kosovës, si dhe do ta shndërronte Pejën në një nikoqir vjetor të një konference kombëtare për dialogun ndërfetar.

Pres që ta shoh një përparim të pandërprerë të Pejës nën udhëheqësinë tuaj dhe jam i bindur që përpjekjet tuaja do t'i frymëzojnë rajonet e tjera për ta ndjekur shembullin tuaj.

Ju faleminderit për përkushtimin tuaj për këto vlera të rëndësishme.

Sinqerisht,
Ramadan Ilazi

**Dušan Radaković, Drejtor Ekzekutiv
Qendra Avokuese për Kulturë Demokratike (ACDC)
Mitrovicë e Veriut, Kosovë**

I dashuri Kryetar i Komunës Gazmend Muhaxheri,

Shpresoj që kjo letër do t'ju gjejë mirë. Quhem Dušan Radaković, dhe jam Drejtor Ekzekutiv i Qendrës Avokuese për Kulturë Demokratike (ACDC – Advocacy Center for Democratic Culture) në Mitrovicë. Si pjesë e punës sime, jam thëllësisht i përkushtuar për forcimin e shoqërisë multi-etnike në Kosovë, dhe jam duke ju shkruar si pjesë e nismës së Karvanit Multi-Etnik për Paqe dhe Bashkëjetesë. Kjo nismë kërkon ta promovojë mirëkuptimin, respektimin dhe bashkëpunimin e ndërsjellë midis komuniteteve të ndryshme etnike anembanë Kosovës.

Qëllim i kësaj letre është t'i përvijojë pritjet dhe dëshirat e mia personale lidhur me bashkëjetesën multi-etnike, me një përqendrim të veçantë në Komunën e Pejës, dhe ta ndaj atë se unë besoj që përpjekjet tona të përbashkëta mund t'i kontribuojnë paqes dhe bashkekzistencës paqësore në Kosovë.

Duke pasur parasysh rolin tuaj të çmuar si Kryetar i Komunës së Pejës, jam i bindur që udhëheqësia juaj mund ta vazhdojë forcimin e kulturës së përfshirjes dhe të respektimit të ndërsjellë në komunë. Pritjet e mia janë që ju do të vazhdoni promovimin e nismave multi-etnike që i bëjnë bashkë të gjitha komunitetet, dhe posaçërisht midis popullatave shqiptare dhe serbe. Peja, me diversitetin e vet të pasur kulturor dhe historik, është në një pozitë të veçantë për të qenë model i bashkëjetesës paqësore në Kosovë.

Jam i interesuar të mësoj më shumë për atë se si Peja planifikon ta vazhdojë ndërtimin e bashkëpunimit paraprak me Komunën e Shabacit në Serbi? A ka projekte në rrjedhje e sipër, apo që planifikohen në të ardhmen, për ta vazhduar këtë bashkëpunim tej-kufitar? A keni plane të vendosni partneritete të reja me komunat e tjera në Serbi? Do të doja të di më shumë për përpjekjet lokale të Pejës për integrimin e rinive të të gjitha komuniteteve në këto nisma. Të rinjtë mund ta luajnë një rol kryesor në forcimin e mirëkuptimit dhe të bashkëpunimit.

Duke shikuar përpara, e parashoh Pejën duke ndërmarrë hapa madje edhe më të mëdhenj drejt forcimit të bashkëjetesës multi-etnike. Një nga dëshirat e mia është që komunën ta shoh duke filluar edhe më shumë programe të përbashkëta kulturore dhe edukative që i lidhin të rinjtë e të gjitha komuniteteve. Lidhur me bashkëpunimin me Shabacin, besoj se zgjerimi i këtyre partneriteteve me komunat e tjera serbe mund t'i kontribuojë në një masë domethënëse promovimit të paqes dhe të dialogut. Ju inkurajoj ta shqyrtoni formalizimin e këtyre përpjekjeve duke e themeluar një grup të përkushtuar punues të përqendruar në dialogun dhe bashkëpunimin multi-etnik në Pejë. Një nismë e tillë mundet që rregullisht t'i bëjë bashkë përfaqësuesit e të gjitha grupeve etnike për t'i diskutuar shqetësimet, për t'i shkëmbyer idetë, dhe për të bashkëpunuar në projektet e përbashkëta. Kam edhe një pyetje, Si mund të punojmë bashkë për të siguruar që projektet afatgjata midis Pejës dhe komunave serbe të vazhdojnë t'i forcojnë marrëdhëniet paqësore dhe domethënëse?

Në përfundim, dua ta shpreh vlerësimin tim të lartë për punën që ju dhe administrata juaj e keni bërë deri më tash për ta forcuar bashkëpunimin multi-etnik në Pejë. Pres që Peja do të vazhdojë të shërbejë si një pishtar i paqes dhe bashkekzistencës, dhe jam optimist se, së bashku, mund të kontribuojmë për një Kosovë më përfshirëse dhe më harmonike.

Shpresoj që do të takohemi së shpejti si pjesë e Karvanit Multi-etnik,

Përsëritjet më të ngrohta, Dušan Radaković

**Ilir Deda, Aktivist i Shoqërisë Civile
Prishtinë, Kosovë**

I dashuri Kryetar i Komunës Muhaxheri,

Ashtu siç e dini, për më shumë se dy dekada me radhë, unë kam qenë i përfshirë dhe i angazhuar në role të ndryshme në çështjet kyçe për Kosovën dhe Ballkanin Perëndimor, përfshirë këtu edhe ruajtjen dhe avancimin e diversitetit në vendin tonë.

Qëllim i kësaj letre është t'i hetojë mundësitë për fillimin e krijimit të kulturës së paqes në vendin tonë, dhe për ta zgjeruar përfshirjen tuaj në promovimin e Pejës si një qendër multi-etnike dhe multi-konfesionale. Kjo është posaçërisht e rëndësishme tash, kur qëndrimet populliste dhe përjashtuese janë duke fituar hapësirë.

Ju keni qenë frymëzues për kultivimin e mirëkuptimit dhe të respektimit me komunitetin serb dhe me Kishën Ortodokse Serbe, dhe e keni një vlerësim të lartë nga të dyjat, përfshirë edhe komunitetin shumicë shqiptar në Pejë.

Unë besoj që puna juaj dhe qëndrimi respektues mund të shërbejnë si model për t'u përsëritur anembanë Kosovës. Në këtë aspekt, unë besoj se janë disa hapa afat-shkurtër dhe disa afat-gjatë që duhen të ndërmerren nga ju dhe të vendosen si praktika.

Jam posaçërisht i interesuar që me ju t'i shikoj më në hollësi çështjet në vijim:

1. Si mundën komunat dhe qeveria qendrore ta përsëritin nivelin e besimit me komunitetin serb, si në nivelin lokal, ashtu edhe në atë qendror?
2. Si mundet qeveria qendrore të mësojë dhe ta zhvillojë një kornizë për marrëdhëniet respektuese të punës me Kishën Ortodokse Serbe?

Meqë ju keni qenë në ballë të të folurit kundër vendim-marrjes arbitrare e cila i dëmton serbët e Kosovës, dhe në këtë ju e keni një aleat të mirëfilltë, të fuqishëm dhe të sigurt në mua dhe, jam i bindur, edhe në anëtarët e tjerë të Karvanit, është jashtëzakonisht e rëndësishme ta kuptojmë nëse ka hapa shtesë që mund t'i ndërmarrim për ta përkrahur punën tuaj.

Unë besoj fuqishëm që udhëheqja juaj është kyçe në këtë pikë të zhvillimit të vendit tonë, dhe e shpreh shpresën që ju do t'i merrni parasysh veprimet e propozuara.

Me përshëndetjet më të sigjerta,

Ilir Deda

**Senad Šabović, Këshilltar i Lartë
Instituti Evropian për Paqe
Bruksel – Prishtinë**

I nderuari Kryetar i Komunës Muhaxheri,

Quhem Senad Šabović, dhe jam duke ju shkruar si përkrahës i projektit të quajtur *Karvani Multi-Etnik për Paqe dhe Bashkëjetesë*. Punoj si Këshilltar i Lartë me Institutin Evropian për Paqe, me përqendrimin parësor në përkrahjen e Dialogut të ndihmuar nga BE-ja dhe në procesin e normalizimit në përgjithësi. Organizata ime është pjesë e një koalicioni të shoqërisë civile që quhet Alternativa Kosovare Civike (KCA – Kosovo Civic Alternative), i cili përpiket ta japë një kontribut të prekshëm në këtë fushë. Si një zyrtar i Misionit të OSCE-së në Kosovë dhe si profesionist në fushën e demokratizimit dhe të drejtave të komuniteteve, e kam ndjekur punën tuaj gjatë viteve dhe udhëheqja juaj më ka lënë një përshtypje të fuqishme. Qasja juaj ndaj mirëqenies së komuniteteve jo-shumicë ka qenë posaçërisht e mrekullueshme. Pos angazhimit tim profesional, unë po ashtu e kam vërejtur këtë qasje edhe si anëtar i komunitetit boshnjak të Kosovës, ku shumë nga pjesëtarët e tij jetojnë në komunën tuaj dhe i gëzojnë benefitet e plota të ambientit multietnik të Kosovës, të cilin ju si kryetar i komunës e keni avancuar me aq aftësi. Mandati juaj në këtë pozitë është një dëshmi e gjallë që është lehtësisht e mundshme që “të jemi të mirë ndaj pakicave” dhe t’i fitojmë zgjedhjet, një ide kjo që në masë të madhe mungon në politikën ballkanike.

Kjo letër ka për qëllim t’i shprehë pritjet e mia nga Ju për sa i përket multietnicitetit dhe bashkëjetesës. Siç e dimë, Republika e Kosovës është e përkufizuar si një shtet multietnik i të gjithë qytetarëve të vet dhe i të gjitha komuniteteve të veta. Këto parime janë të rrënjosura fuqishëm në sistemin kushtetues dhe legal të Kosovës. Ato po ashtu vazhdojnë të jenë pritja kyçe e partnerëve tanë ndërkombëtarë dhe e sistemit organizativ të komunitetit euro-atlantik, drejt të cilave aspirojmë të gjithë. Si të tilla, parimet e multietnicitetit, mirëkuptimit dhe bashkëjetesës paqësore duhet të pasqyrohen në të gjitha komunat tona, ashtu siç në të vërtetë është rasti me Pejën. E kam vërejtur më sipër kontributin përmbajtësor që ju e keni bërë lidhur me këtë dhe do të doja t’ju ftoj që shembullin tuaj ta ndani gjerësisht me publikun e Kosovës.

Ngjashëm, unë dhe kolegët nga projekti do të donim, edhe t’ju inkurajojmë për t’i zgjeruar këto nisma, edhe t’ju ofrojmë disa sugjerime të reja në këtë drejtim. Thënë përgjithësisht, përdorimi i mundësive të ofruara për ta theksuar multietnicitetin si vlerë është jashtëzakonisht i dobishëm. Ju mund ta ndërmerrni nismën për projekte të përbashkëta ndër-komunale që do të duhej të kryheshin në komunat e përzgjedhura multietnike nga rajonet e ndryshme të Kosovës, për shembull në Prishtinë, Prizren, Graçanicë, Kamenicë apo Shtërpce. Kjo do të ishte një mënyrë e mrekullueshme për t’u angazhuar në ndërtimin e besimit të orientuar kah zhvillimi. Kjo do të mund të zhvillohej në një strukturë bashkëpunuese të qëndrueshme ndër-komunale e cila atëherë mund të angazhohet me Asociacionin e Komunave të Kosovës, si dhe me asociacionet e tjera ndër-komunale në të ardhmen, për projektet që e pasqyrojnë po të njëjtin koncept.

I nderuari Kryetar i Komunës, jini të sigurtë se kolegët e mi nga Instituti Evropian i Paqes, nga ky projekt, si dhe nga koalicioni i përmendur i KCA-së, do të jenë të gatshëm që me kënaqësi t’ju ofrojnë përkrahje konkrete për zbatimin e sugjerimeve të dhëna këtu.

Me respekt dhe vlerësim të lartë,

Senad Šabović

**Mentor Agani, Hulumtues i Lartë
Instituti Kosovar për Kërkime dhe Zhvillim të Politikave
Prishtinë, Kosovë**

I nderuari Kryetar i Komunës, Z. Muhaxheri,

Quhem Mentor Agani, dhe jam Hulumtues i Lartë në KIPRED, Institutin Kosovar për Hulumtim dhe Zhvillim të Politikave, si dhe Ligjerues në Kolegjin Dardania në Prishtinë. Gjatë periudhës 2003–2016 kam qenë po ashtu edhe ligjerues në Fakultetin Filozofik të Universitetit të Prishtinës. Këtë letër jam duke ju shkruar me synimin për t’i shprehur disa nga pritjet dhe dëshirat e mia lidhur me bashkëjetesën ndër-etnike në Kosovë.

Para së gjithash, shpresoj që kjo letër do t’ju gjejë në shëndet e disponim të mirë. Këtë jam duke ua shkruar në emrin tim dhe të KIPRED-it, si dhe të disa organizatave të tjera me të cilat e ndajmë përkushtimin e përbashkët për forcimin e respektimit dhe mirëkuptimit të ndërsjellë midis shqiptarëve dhe serbëve në Kosovë, më përgjithësisht, dhe në komunën e Pejës në veçanti. Këtu nuk kam se si të mos e shpreh admirimin tim për kontributin tepër të madh që ju e keni dhënë në këtë drejtim: unë e di se çfarë guximi e përkushtimi të jashtëzakonshëm duhet të ketë njeriu për ta bërë atë që ju e keni bërë për përmirësimin e marrëdhënieve ndëretnike në Kosovë në këto kohë tejet të vështira. Unë jam thellësisht i bindur që ju, dhe njerëzit si ju, jeni heronjtë e mirëfilltë të paqes në Kosovë.

Qëllim joni i përbashkët është ta krijojmë një mjedis më përfshirës, më mirëkuptues dhe më paqësor për të gjithë qytetarët. Ne besojmë se duke punuar së bashku – qeverisja lokale, udhëheqësit fetarë, shoqëria civile dhe udhëheqësit lokalë – ne mund të nisim shumë aksione domethënëse që i tejkalojnë ndasitë dhe i forcojnë marrëdhëniet ndëretnike.

Për këtë qëllim, ne do të donim t’i propozojmë disa nisma që OJQ-të tona do të mund t’i ndërmerrnin në bashkëpunim me Komunën (kuptohet, pa u kufizuar vetëm në to – të tjera mund të shfaqen në ndërkohë):

1. **Programet e përbashkëta kulturore dhe edukative**, të tilla si festivalet, tryezat e rrumbullakëta, vizitat turistike historike, të cilat i theksojnë trashëgimitë tona të përbashkëta kulturore dhe që e promovojnë respektimin e ndërsjellë.
2. **Projektet për ndërtimin e komunitetit**, ku shqiptarët dhe serbët do të marrin pjesë në aktivitetet si ndreqja e hapësirave publike, pastrimet e lagjeve, apo nismat humanitare që i adresojnë nevojat e përbashkëta të të gjithë qytetarëve.
3. **Nismat me angazhimin e rinisë si dhe ato të dialogjeve**, që përfshijnë ngjarje sportive, bashkëpunime artistike, dhe forume të dialogjeve, të përpiluara për t’i fuqizuar të rinjtë për të punuar së bashku dhe për të ndërtuar marrëdhënie të qëndrueshme.

E qartë, si një nga faktet më të rëndësishme, një nga shpresat e mia kryesore është që ta shoh vendosjen e proceseve vendim-marrëse përfshirëse. Është kyçe që të gjitha komunitetet të ndjehen të përfaqësuara dhe të dëgjua gjatë marrjes së vendimeve që i ndikojnë jetët e tyre.

Platformat për dialog me siguri se do t’u mundësojnë banorëve me prapavija të ndryshme që t’i japin këndvështrimet dhe idetë e tyre. Kjo nismë jo vetëm që do t’i fuqizonte individët, por po ashtu do ta forconte besimin dhe bashkëpunimin midis grupeve etnike.

Ne jemi të bindur që Komuna e Pejës mund ta luaj një rol kryesor në këto nisma duke dhënë përkrahje, duke e ndihmuar dialogun, dhe duke i mbështetur projektet që e nxisin bashkekzistencën paqësore. Ne jemi të gatshëm të bashkëpunojmë ngushtë me zyren tuaj dhe me institucionet e tjera lokale për t'i zhvilluar dhe jetësuar këto ide.

Do të ndjehem i nderuar të takohem me ju dhe me ekipin tuaj për t'i diskutuar më tutje këto propozime dhe për të shikuar se si do të mund të punonim së bashku për të mirën e të gjithë banorëve të Pejës. Ne jemi me shpresë që këto përpjekje mund t'i kontribuojnë një të ardhmeje më të bashkuar dhe më harmonike të komunës.

Ju falemnderit për kohën dhe konsideratën tuaj. Pres përgjigjen tuaj dhe mundësinë për të punuar së bashku për të mirën e komunitetit.

Me respekt të thellë dhe me dëshirat më të mira,

Mentor Agani

Zoran Savić, Koordinator i Projekteve
NGO AKTIV
Mitrovicë e Veriut, Kosovë

I dashuri Kryetar i Komunës, Gazmend Muhaxheri,

Quhem Zoran Savić dhe jam koordinator i projekteve në organizatën joqeveritare Aktiv nga Mitrovica e Veriut. Edhe pse i lindur në Pulë të Kroacisë, unë në fakt kam jetuar në Mitrovicë për 30 vjet dhe jam i përfshirë në mënyrë aktive në jetën shoqërore në Kosovë, si përmes punës, ashtu edhe përmes jetës kulturore, meqë jam po ashtu edhe muzikant, dhe kam marrë pjesë në projekte të ndryshme ndër-etnike me muzikantë të kombësisë shqiptare.

Në të njëjtën kohë, për shumë vite me radhë kam punuar si gazetar në portalin Kosovo Sever – KosSev – dhe përmes kësaj pune jam bërë edhe më i afërt me situatën politike, të sigurisë, dhe atë fetare në Kosovë. Madje edhe sot unë bashkëpunoj me gazetarë dhe redaktorë të shumtë shqiptarë, si përmes projekteve, ashtu edhe përmes punëve që nuk janë të ndërlidhura me to.

Pozita Juaj si Kryetar i Komunës së Pejës mund të ndihmojë shumë në promovimin e mesazheve të paqes dhe të unitetit. Prandaj, në të ardhmen pres përkrahjen tuaj në organizimin e dialogjeve ndëretnike dhe të projekteve të shëbimit të komunitetit që përfshijnë grupe të ndryshme etnike duke punuar bashkë.

Në këtë frymë, shpresoj për një të ardhme ku bashkëjetesa multi-etnike në Kosovë do të shndërrohet në normë. Unë parashoh komunitete ku dallimet etnike përvetësohen si fuqi, dhe jo si burime të ndarjeve. Për këtë qëllim, ju mund të përqendrohemi në krijimin e programeve të qëndrueshme që edukojnë për diversitet dhe tolerancë kulturore, në përkrahjen e projekteve të përbashkëta të komunitetit, dhe në sigurimin e përfaqësimit të barabartë të të gjitha grupeve etnike në qeverisjen lokale.

Prandaj, ju nxis që të merrni pjesë në mënyrë aktive në krijimin e një komuniteti paqësor dhe përfshirës, duke përkrahur nismat ndër-etnike, duke avokuar për politika që garantojnë mundësi të barabarta për çdonjërin, dhe për rritjen e dialogut të hapur dhe me respektim midis grupeve të ndryshme etnike.

Këtë letër e përfundoj me një shënim shpresëdhënës, duke e paraparë një të ardhme ku përpjekjet tona të përbashkëta do ta kultivojnë një shoqëri mirëfilli harmonike dhe multi-etnike në Kosovë. Jam i sigurtë se me përkushtimin tonë të përbashkët ne mund ta arrijmë një përparim të jashtëzakonshëm drejt këtij qëllimi të vlefshëm.

Zoran Savić

Letrat e Dëshirave dhe Pritjeve

Jovana Radosavljević, Ramadan Ilazi, Dušan Radaković, Ilir Deda, Senad Šabović, Dimitrije Obrenović, Mentor Agani dhe Zoran Savić

Imami Musli ef. Arifaj
Kreu i Bashkësisë Islame të Pejës

Nëntor 2024

Jovana Radosavljević, Drejtoreshë Ekzekutive
New Social Initiative
Mitrovicë e Veriut, Kosovë

I dashuri Imam Arifaj,

Shpresoj që kjo letër do t'ju gjejë mirë. Quhem Jovana Radosavljević, dhe jam Drejtoreshë Ekzekutive e New Social Initiative, një OJQ kjo në Mitrovicën Veriore që i është përkushtuar pajtimit dhe forcimit të mirëkuptimit midis serbëve dhe shqiptarëve të Kosovës. Jam duke ju shkruar si pjesë e Karvanit Multi-Etnik për Paqe dhe Bashkëjetesë, për t'i ndarë me ju pritjet dhe shpresat e mia për forcimin e bashkëpunimit multi-etnik në Kosovë, dhe posaçërisht në Pejë.

Si udhëheqës shpirtëror, ju e luani një rol kyç në promovimin e tolerancës, respektimit dhe mirëkuptimit midis grupeve të ndryshme etnike dhe fetare. **Duke nxitur dialogun dhe duke forcuar bashkëpunimin, ju mund të ndihmoni në kultivimin e ndjenjës së unitetit dhe të respektimit të ndërsjellë brenda Pejës.** Udhëzimet tuaja në promovimin e vlerave të tolerancës, të dashamirësisë, dhe të komunitetit, mund të shërbejnë si themel për ndërtimin e marrëdhënieve më të fuqishme përmes ndarjeve kulturore dhe fetare.

Është thelbësore ta kremtojmë diversitetin tonë ndërkohë që sigurojmë që të gjithë të ndjehen të sigurtë, të vlerësuar, dhe të ndjejnë se identiteti i tyre është i respektuar dhe i mbrojtur. Ju inkurajoj t'i përkrahni dhe të nisni programe që do t'i mbledhin bashkë njerëzit me prapavija të ndryshme. Projektet e përbashkëta të komunitetit, dialogjet ndërkulturore, dhe ngjarjet që i lartësojnë vlerat tona të përbashkëta mund t'i kontribuojnë në një masë të madhe një Pejë harmonike dhe përfshirëse. Predikimet e juaja, si dhe adresimet e juaja publike mund ta theksojnë edhe më tutje rëndësinë e unitetit, të tolerancës, dhe të respektimit të të gjithëve.

Duke shikuar përpara, vizioni im është i një Kosove ku bashkëjetesa multi-etnike është një realitet që jetohet. **Shpresoj të shoh nisma që e forcojnë mirëkuptimin dhe bashkëpunimin, krijimin e hapësirës ku çdonjëri ndjehet në shtëpi.** Takimet ndërfaqetare dhe shkëmbimet kulturore të rregullta mund ta ndihmojnë ndërtimin e një ndjenjeje të qëllimit të përbashkët dhe të lidhjes midis komuniteteve të ndryshme.

Në përfundim, ju kërkoj me respekt që t'i vazhdoni përpjekjet tuaja për forcimin e një komuniteti paqësor, përfshirës dhe tolerant. **Udhëheqja juaj mund ta jep një shembull të fuqishëm dhe mund t'i frymëzojë të tjerët për të punuar drejt një të ardhmeje ku të gjithë njerëzit dhe popujt në Pejë dhe në Kosovë do të jetojnë bashkë në harmoni dhe respektim të ndërsjellë.**

Ju faleminderit për kohën dhe përkushtimin tuaj për këtë kauzë të rëndësishme.

Me respekt të sinqertë,

Jovana Radosavljević

**Ramadan Ilazi, Udhëheqës i Hulumtimeve
Qendra Kosovare për Studime të Sigurisë
Prishtinë, Kosovë**

I dashuri Imam Musli ef. Arifaj,

Qnhem Ramadan Ilazi, dhe për momentin punoj si Udhëheqës i Hulumtimit në Qendrën Kosovare për Studime të Sigurisë (KCSS – Kosovar Centre for Security Studies). Me arsimim të lartë në studimet e paqes dhe të konflikteve, dhe me titullin Master nga Universiteti St. Andrews dhe me PhD nga Dublin City University, unë karrierën time ia kam kushtuar avancimit të Kosovës si një shoqëri demokratike dhe me diversitet. Rrugëtimi im profesional ka përfshirë role si aktivist, udhëheqës organizativ, dhe Zëvendës-Ministër për Integrimet Europiane.

Kushtetuta e Kosovës fillon me vizionin e ndërtimit të një të ardhmeje si një vend i lirë, demokratik, dhe paqedashës i të gjithë qytetarëve të vet. Ky vizion është thelbësor, dhe është përgjegjësi jona kolektive që ta vejmë në jetë. Qendrore në këtë vizion është ideja që Kosova është shtëpi e të gjithë qytetarëve të vet, të cilët duhet ta kenë një ndjenjë të përkatësisë dhe të krenarisë.

Diversiteti është fuqia thelbësore e Kosovës dhe ky duhet të lartësohet dhe të ushqehet. Shoqëria civile dhe institucionet publike duhet të punojnë së bashku për ta forcuar tolerancën, bashkëjetesën dhe edukimin kundër diskriminimit.

Islami, si një fe e paqes, e mban një vend të rëndësishëm në trajtësimin e qëndrimeve të shoqërisë tonë ndaj tolerancës dhe mirëkuptimit ndëretnik. Ju inkurajoj të vazhdoni t'i përkrahni këto parime përmes predikimeve tuaja dhe aktiviteteve të tjera në xhami. Në veçanti do të doja t'ju inkurajoj që ndonjërin nga predikimet e tuaja të të premtëve t'ia kushtoni diskutimit të rëndësishëm së bashkëpunimit ndëretnik dhe të mirëkuptimit, si dhe të dialogut ndërfaqësor.

Zëri juaj në promovimin e paqes dhe të unitetit do ta ketë një ndikim të qëndrueshëm në fuqizimin e paqes dhe të tolerancës në shoqërinë tonë.

Ju faleminderit për udhëheqjen tuaj në këto çështje.

Sinqerisht,
Ramadan Ilazi

**Dušan Radaković, Drejtor Ekzekutiv
Qendra Avokuese për Kulturë Demokratike (ACDC)
Mitrovicë e Veriut, Kosovë**

I dashuri Imam Musli ef. Arifaj,

Shpresoj se kjo letër do t'ju gjejë mirë. Quhem Dušan Radaković dhe jam Drejtor Ekzekutiv i Qendrës Avokuese për Kulturë Demokratike (ACDC – Advocacy Center for Democratic Culture) në Mitrovicë. Si pjesë e punës sime, jam thellësisht i përkushtuar për forcimin e shoqërisë multi-etnike në Kosovë, dhe jam duke ju shkruar si pjesë e nismës së Karvanit Multi-Etnik për Paqe dhe Bashkëjetesë. Kjo nismë kërkon ta promovojë mirëkuptimin, respektimin dhe bashkëpunimin e ndërsjellë midis komuniteteve të ndryshme etnike anembanë Kosovës.

Meqë jeni Kreu i Bashkësisë Islame të Pejës, pres të shihemi dhe t'i dëgjoj mendimet dhe kontributin tuaj për promovimin e një bashkekzistence paqësore dhe me respektim midis të gjitha grupeve etnike dhe fetare. Ju jeni në një pozitë unike për të ndikuar për një ndryshim pozitiv, dhe posaçërisht duke e promovuar tolerimin dhe unitetin përmes mësimave fetare dhe punës me anëtarët e Bashkësisë Islame.

Si e shihni rolin e udhëheqësve fetarë, përfshirë edhe tuajin, në forcimin e dialogut midis komuniteteve shqiptare dhe serbe në Pejë? Çfarë roli mund ta luajnë mësimet fetare dhe puna me komunitet në tejkalimin e hendeqeve midis etnive dhe feve të ndryshme në Pejë?

Dëshira ime është për një të ardhme ku udhëheqësit fetarë, të tillë si ju, do të vazhdojnë ta luajnë një rol aktiv në ndërtimin e shoqërisë multi-etnike, ku respektimi dhe mirëkuptimi i ndërsjellë do të jenë parime udhëheqëse të jetës së përditshme. Besoj që bashkëpunimi midis udhëheqësve fetarë nga besimet e ndryshme mund të shërbejë si një shembull i fuqishëm për komunitetin.

A ka plane apo ide për takime më të shpeshta ndërfitare apo për nisma të përbashkëta me komunitetet e tjera fetare në Pejë? A do të ishit të hapur për organizimin e ngjarjeve kulturore dhe fetare që i bëjnë bashkë njerëzit me prapavija të ndryshme etnike në rajon?

Do të doja po ashtu t'i dëgjoj pikëpamjet tuaja për atë se si udhëheqësit fetarë, të tillë si ju, mund t'i frymëzojnë të rinjtë e të gjitha komuniteteve për t'u angazhuar aktivisht në përpjekjet paqeruajtëse. Nga përvoja ime, përfshirja e gjeneratave të reja është kyçe për suksesin afatgjatë të çdo nisme që e synon forcimin e bashkekzistencës paqësore.

Do t'ju inkurajoja ta shqyrtoni nisjen e përkrahjes së dialogjeve të rregullta ndërfitare midis komuniteteve të ndryshme fetare në Pejë. Bërja bashkë e udhëheqësve dhe pasuesve të feve të ndryshme mund ta hapë rrugën për një mirëkuptim dhe bashkëpunim më të thellë.

Besoj se zëri juaj si një udhëheqës fetar mund ta ketë një ndikim të rëndësishëm në uljen e çfarëdo ndarjeve të mbetura midis komuniteteve. Duke i ndarë mesazhet e paqes, të unitetit, dhe të respektimit në predikimet tuaja, ju mund ta frymëzoni një mendje më përfshirëse në mesin e pasuesve tuaj.

Dëshiroj ta shfrytëzoj këtë rast që t'ju falënderoj për përkushtimin tuaj për paqe dhe bashkëjetesë. E pres takimin me ju ku mund të diskutojmë se si mund të punojmë bashkë për ta ndërtuar një të ardhme më përfshirëse dhe më paqësore për të gjithë njerëzit e Pejës dhe të Kosovës.

Përsëritjet më të mira, Dušan Radaković

**Ilir Deda, Aktivist i Shoqërisë Civile
Prishtinë, Kosovë**

I dashuri Imam Arifaj,

Për më shumë se dy dekada me radhë, unë kam qenë i përfshirë dhe i angazhuar në role të ndryshme në çështjet kyçe për Kosovën dhe Ballkanin Perëndimor, përfshirë këtu edhe ruajtjen dhe përparimin e diversitetit në vendin tonë.

Qëllim i kësaj letre është t'i shikojë mundësitë për ta zgjeruar përfshirjen tuaj në promovimin e bashkëjetesës multietnike dhe multifetare në Pejë. Kjo është posaçërisht e rëndësishme tash, kur qëndrimet populiste dhe përjashtuese janë duke fituar hapësirë. Peja e ka një traditë të gjatë të respektimit midis bashkësive fetare, dhe Bashkësia Islamike e Kosovës e ka pasur një rol qendror në ruajtjen dhe promovimin e kësaj vlere. Unë besoj se janë disa veprime afatshkurta dhe disa afatgjata që ju mund t'i ndërmerrni dhe t'i shndërroni në praktika. Disa prej tyre burojnë nga praktikrat e mëparshme.

Në të kaluarën, ka qenë një praktikë ku udhëheqësit fetarë ia kanë uruar publikisht njëri-tjetrit festat më të rëndësishme fetare. Ripërtëritja e kësaj praktike, edhe pse simbolike, do të ishte një hap fillestar drejt avancimit të respektimit ndër-fetar në vendin tonë. Kjo do të donte të thoshte respektim për festat më të rëndësishme fetare për anëtarët e komuniteteve katolike dhe ortodokse.

Dialogu ndër-fetar dhe mirëkuptimi më i madh është një formë moderne që synon ta avancojë bashkëjetesën dhe harmoninë ndër-fetare. Edhe pse jetojmë në një kohë kur harmonia nuk vlerësohet, unë besoj se Kosova, për shkak të historisë së saj unike, mund ta vendosë dialogun ndër-fetar në nivelin lokal komunal, dhe të fillojë me krijimin e kulturës së paqes. Ky forum do ta çonte përpara mirëkuptimin e ndërsjellë midis udhëheqësve fetarë lokal, përfshirë këtu edhe mirëkuptimin e autoriteteve lokale komunale. Ky po ashtu do të shërbente si një forum për t'i diskutuar dhe adresuar nevojat përkatëse të çdonjërit nga komunitetet fetare.

Kosova do të jetë e suksesshme vetëm nëse e ruan karakterin e saj multi-etnik, dhe Bashkësia Islame e Kosovës e ka një rol kyç në ruajtjen dhe avancimin e këtij karakteri të shtetit tonë.

Unë besoj fuqishëm që udhëheqësia juaj është kyçe në këtë pikë të zhvillimit të vendit tonë, dhe e shpreh shpresën që mund t'i shqyrtojmë veprimet e mëtutjeshme për t'i çuar përpara respektimin multifetar dhe bashkëjetesën multietnike.

Me përshëndetjet më të sinqerta,

Ilir Deda

**Senad Šabović, Këshilltar i Lartë
Instituti Evropian për Paqe
Bruksel – Prishtinë**

I nderuari Imam Arifaj,

Quhem Senad Šabović, dhe jam duke ju shkruar si përkrahës i projektit të quajtur *Karvani Multi-Etnik për Paqe dhe Bashkëjetesë*. Punoj si Këshilltar i Lartë me Institutin Evropian për Paqe, me përqendrimin parësor në përkrahjen e Dialogut të ndihmuar nga BE-ja dhe në procesin e normalizimit në përgjithësi. Organizata ime është pjesë e një koalicioni të shoqërisë civile, të quajtur Alternativa Kosovare Civike (KCA – Kosovo Civic Alternative), e cila përpiqet ta japë një kontribut të prekshëm në këtë fushë.

Kjo letër ka për qëllim t'i shprehë pritjet e mia nga Ju për sa i përket multietnicitetit dhe bashkëjetesës. Siç e dimë, Republika e Kosovës është e përkufizuar si një shtet multietnik i të gjithë qytetarëve dhe i të gjitha komuniteteve të veta. Këto parime janë të rrënjësura fuqishëm në sistemin kushtetues dhe legal të Kosovës. Ato po ashtu vazhdojnë të jenë pritja kyçe e partnerëve tanë ndërkombëtarë dhe e sistemit organizativ të komunitetit euro-atlantik, drejt të cilave aspirojmë të gjithë. Si të tilla, parimet e multietnicitetit, mirëkuptimit dhe bashkëjetesës paqësore duhet të pasqyrohen në tërësi në jetën fetare të vendit tonë. Lidhur me këtë është bërë mjaft shumë punë, por kjo duhet të forcohet dhe përhapet edhe më tutje, posaçërisht në këtë kohë të tendosjeve të rritura dhe të ngecjes në normalizim. Gjatë viteve, kam vërejtur me një vlerësim të lartë kontributin e Bashkësisë Islame të Kosovës në kontekstin e kornizave të ndryshme të dialogut ndërfetar dhe të nismave të ndryshme të bashkëpunimit praktik ndërfetar.

Unë dhe kolegët nga projekti do të donim, edhe t'ju inkurajojmë për t'i zgjeruar këto nisma, edhe t'ju ofrojmë disa sugjerime të reja në këtë drejtim. Thënë përgjithësisht, përdorimi i mundësive të ofruara për ta theksuar multietnicitetin si vlerë është jashtëzakonisht i dobishëm. Kjo mund të përfshijë njoftime të përbashkëta për shtyp, ose përmbajtje të përbashkëta të mediave sociale, apo vizita të përbashkëta me udhëheqës të ndryshëm fetarë apo institucionalë në qendrat dhe vendet e rëndësishme komunitare. Lehtësimi i përfshirjes si dhe respektimi i diversitetit fetar dhe etnik në Predikimet e Xhumasë – e që jam i sigurtë se tashmë është duke ndodhur – do të ishte po ashtu një mënyrë efektive e kontribuimit. Më në veçanti, në disa nga letrat e mia paraprake kam propozuar krijimin e një këshilli ndërfetar i cili do ta koordinonte dhe këshillonte shtetin dhe donatorët ndërkombëtarë sa i përket mbrojtjes dhe riparimit të vendeve të cënueshme fetare anembanë Kosovës. Komuna juaj mund të jetë një vend-pilot ideal për këtë projekt që më pastaj mund të zgjerohet në të tërë Kosovën. Kjo jo vetëm që do ta shtonte mirëqenien fizike të këtyre vendeve, por po ashtu do ta rikonfirmonte vazhdimisht mesazhin e paqes, që është i rrënjësor aq fuqishëm në besimin Mysliman, si në Kosovë, ashtu edhe anembanë botës.

I nderuari Imam, jini të sigurtë se kolegët e mi nga Instituti Evropian i Paqes, nga ky projekt, si dhe nga koalicioni i përmendur i KCA-së, do të jenë të gatshëm që me kënaqësi t'ju ofrojnë përkrahje konkrete për zbatimin e sugjerimeve të dhëna këtu apo të çfarëdo nisme përkatëse.

Me respektim dhe vlerësim të lartë,

Senad Šabović

**Dimitrije Obrenović, Koordinator i Projekteve
NGO Aktiv
Mitrovica e Veriut, Kosovë**

I dashuri Imam Arifaj,

Quhem Dimitrije Obrenović, dhe jam aktivisti i të drejtave të njeriut që jeton në Mitrovicën e Veriut. Unë përpiqem për të drejta të barabarta dhe për forcim të bashkëpunimit ndërfaqetor, duke besuar fuqishëm se për një të ardhme më të mirë nevojitet një bashkëpunim i mëtutjeshëm.

Kjo letër shërben për t'i diskutuar mundësitë për zgjerimin e angazhimit tuaj në forcimin e bashkekzistencës multietnike dhe multifetare që e përkufizon Pejën. Në kohët kur qëndrimet përçarëse dhe përjashtuese janë duke fituar vull, është vendimtare të forcohen sërish këto vlera. Peja e ka një traditë krenare të respektimit të ndërsjellë midis komuniteteve fetare, ku Bashkësia Islamike e Kosovës e ka luajtur një rol kryesor në ushqimin dhe përparimin e këtyre vlerave të përbashkëta. Unë besoj se është një mori e veprimeve të drejtpërdrejta dhe afatgjata që mund të përvetësohen nga pozita juaj, duke marrë nga praktikat e kaluara dhe duke i shndërruar ato në tradita të qëndrueshme.

Një traditë e tillë ka qenë shkëmbimi i rregullt publik i urimeve midis udhëheqësve fetarë në festat kryesore fetare. Ripërtëritja e kësaj praktike, edhe pse simbolike, do ta paraqiste një hap domethënës drejt forcimit të respektimit ndërfaqetor, dhe posaçërisht në njohjen e festave të rëndësishme të komuniteteve katolike dhe ortodokse.

Pos kësaj, përparimi i dialogut ndërfaqetor e ka potencialin për ta thelluar mirëkuptimin e ndërsjellë dhe për ta përkrahur bashkekzistencën paqësore. Edhe pse jetojmë në kohë sfiduese, Kosova, me kontekstin e vet të veçantë historik, mund të përfitojë në një masë të madhe nga themelimi i forumeve lokale për dialog ndërfaqetor, dhe atë duke filluar nga niveli komunal. Kjo platformë do ta promovonte mirëkuptimin e ndërsjellë midis udhëheqësve fetarë dhe do ta forconte bashkëpunimin me autoritetet lokale, duke i mundësuar të gjitha komuniteteve t'i adresojnë nevojat e tyre përkatëse në mënyrë konstruktive.

Natyra multi-etnike e Kosovës është thelbësore për të ardhmen e saj, dhe Bashkësia Islamike e Kosovës e ka një rol të rëndësishëm për ta luajtur në mbrojtjen dhe forcimin e këtij aspekti të shoqërisë sonë. Jam i sigurtë se udhëheqësia juaj është posaçërisht e rëndësishme në këtë fazë të zhvillimit të vendit tonë, dhe shpresoj se mund t'i gjurmojmë masat shtesë për ta forcuar respektimin e ndërsjellë dhe harmoninë ndëretnike.

Përshëndetjet më të sinqërta,

Dimitrije Obrenović

**Mentor Agani, Hulumtues i Lartë
Instituti Kosovar për Kërkime dhe Zhvillim të Politikave
Prishtinë, Kosovë**

I nderuari Imam Musli Efendi Arifaj,

Quhem Mentor Agani, dhe jam Hulumtues i Lartë në KIPRED, Instituti Kosovar për Hulimtim dhe Zhvillim të Politikave, si dhe Ligjerues në Kolegjin Dardania në Prishtinë. Gjatë periudhës 2003–2016 kam qenë po ashtu edhe ligjerues në Fakultetin Filozofik të Universitetit të Prishtinës. Këtë letër jam duke ju shkruar për t'i shprehur disa nga pritjet dhe dëshirat e mia lidhur me bashkëjetesën ndër-etnike në Kosovë.

Para së gjithash, shpresoj që kjo letër do t'ju gjejë në shëndet e disponim të mirë. Këtë jam duke ua shkruar në emrin tim dhe të KIPRED-it, si dhe të disa organizatave të tjera me të cilat e ndajmë përkushtimin e përbashkët për forcimin e respektimit dhe mirëkuptimit të ndërsjellë midis shqiptarëve dhe serbëve në Kosovë, më përgjithësisht, dhe në komunën e Pejës në veçanti.

Ne e kuptojmë rolin kyç që udhëheqësit dhe komunitetet fetare e luajnë në forcimin e paqes, të mirëkuptimit, dhe të pajtimit në kontekstin e Kosovës. Me këtë ndër mend, do të dëshironim t'i propozojmë disa nisma që mund të ndërmerren bashkarisht me ju, me udhëheqësit e tjerë fetarë në Pejë, si dhe me autoritetet komunale, organizatat e shoqërisë civile, dhe aktorët lokalë, me qëllim të promovimit të respektimit dhe bashkëpunimit të ndërsjellë midis shqiptarëve e serbëve. Në vijim është një listë e nismave që besoj se do t'i kontribuojnë në mënyrë domethënëse këtyre përpjekjeve:

1. **Dialogjet midis Besimeve dhe Diskutimet Publike:** Organizimi i dialogjeve të rregullta midis besimeve, ku udhëheqësit fetarë të bashkësive Islamike, Katolike, dhe Ortodokse mund të angazhohen në bisedime të hapura dhe konstruktive për vlerat e përbashkëta, për urtësinë shpirtërore, dhe atë se si besimi mund të jetë një urë drejt paqes. Këto diskutime duhet të jenë të hapura për publikun, ashtu që të shtrihen në të tërë shoqërinë, duke e forcuar kështu kuptimin më të thellë, dhe duke i zhdukur keqkuptimet midis anëtarëve të etnive dhe besimeve të ndryshme.
2. **Projektet e Shërbimeve të Përbashkëta të Bamirësisë dhe të Komunitetit:** Bërja bashkë e shqiptarëve dhe serbëve të prapavijave të ndryshme fetare për të punuar në nismat e bamirësisë nga të cilat përfiton komuniteti më i gjerë – të tilla si përkrahja e familjeve të cenushme, përmirësimi i hapësirave publike, ofrimi i asistencës humanitare, e kështu me radhë. Këto projekte do ta nxisnin bashkëpunimin dhe do të ndërtonin besim midis grupeve të ndryshme, përmes veprimeve të përbashkëta pozitive.
3. **Programet për Angazhimin e Rinisë dhe të Familjes:** Krijimi i mundësive për njerëzit e rinj dhe për familjet e të gjitha prapavijave për të marrë pjesë në mbledhje të përbashkëta, në shkëmbime kulturore e veprimtari sportive. Duke e angazhuar gjeneratën e ardhshme, ne mund të krijojmë marrëdhënie të qëndrueshme dhe ta rrisim kulturën e paqes dhe të respektimit. Udhëheqësit fetarë mund ta luajnë një rol të rëndësishëm në trajtësimin e këtyre programeve, duke ofruar udhëzime dhe përkrahje morale.
4. **Kremtimet Publike Ndër-Fetare dhe Ngjarjet Kulturore:** Organizimi i festivaleve apo ngjarjeve të përbashkëta që e lartësojnë diversitetin kulturor dhe fetar të Pejës, ku anëtarët e komuniteteve do të mund t'i mësojnë dhe çmojnë traditat e njëri-tjetrit. Ngjarjet e tilla, të mbështetura dhe të përkrahura nga udhëheqësit fetarë, mund të përfshijnë pushime fetare,

ekspozita artistike, apo performime muzikore për t'i theksuar vlerat dhe historinë e përbashkët.

5. **Deklarimet dhe Apelet e Përbashkëta për Paqe:** Një apel i bashkuar për paqe dhe pajtim nga të gjithë udhëheqësit fetarë në Pejë mund ta ketë një ndikim të thellë në komunitet. Duke lëshuar deklaratë të përbashkëta apo duke marrë pjesë në lutjet apo reflektimet e përbashkëta publike, udhëheqësit fetarë mund ta japin një shembull të fuqishëm, duke i inkurajuar të gjithë qytetarët për ta përqaftuar tolerancën, respektimin, dhe bashkëpunimin si elemente thelbësore të jetëve të tyre të përditshme.

Ne besojmë se përmes bashkëpunimit me Bashkësinë Islame, me Kishën Ortodokse dhe atë Katolike, si dhe me autoritetet komunale, shoqërinë civile, dhe aktorët lokalë, këto nisma mund ta sjellin një ndryshim domethënës në përmirësimin e marrëdhënieve midis shqiptarëve dhe serbëve. Udhëheqësia juaj, si udhëheqës i Bashkësisë Islame, do të jetë thelbësore në udhëheqjen dhe promovimin e këtyre përpjekjeve.

Do të jem i nderuar të takohem me ju për t'i diskutuar më tutje këto ide dhe për të shikuar se si mund të punojmë së bashku për t'i jetësuar ato, si dhe për të hetuar edhe mundësitë për të tjera. Pres me padurim për të kontribuar në ndërtimin e një të ardhmeje më harmonike për të gjithë njerëzit e Pejës pavarësisht nga prapavija e tyre etnike dhe fetare.

Ju falemnderit për kohën dhe konsideratën tuaj. Pres që në të ardhmen të dëgjohemi dhe që ta kemi mundësinë të bashkëpunojmë në këto nisma të rëndësishme.

Me respekt të thellë dhe përshëndetje të përzemërta,

Mentor Agani,

**Zoran Savić, Koordinator i Projekteve
NGO AKTIV
Mitrovicë e Veriut, Kosovë**

I dashuri Imam, Musli ef. Arifaj,

Quhem Zoran Savić dhe jam koordinator i projekteve në organizatën joqeveritare Aktiv nga Mitrovica e Veriut. Edhe pse i lindur në Pulë të Kroacisë, unë në fakt kam jetuar në Mitrovicë për 30 vjet dhe jam i përfshirë në mënyrë aktive në jetën shoqërore në Kosovë, si përmes punës, ashtu edhe përmes jetës kulturore, meqë jam po ashtu edhe muzikant, dhe kam marrë pjesë në projekte të ndryshme ndëretnike me muzikantë të kombësisë shqiptare.

Në të njëjtën kohë, për shumë vite me radhë kam punuar si gazetar në portalin Kosovo Sever – KosSev – dhe përmes kësaj punë jam bërë edhe më i afërt me situatën politike, të sigurisë, dhe atë fetare në Kosovë. Madje edhe sot unë bashkëpunoj me gazetarë dhe redaktorë të shumtë shqiptarë, si përmes projekteve, ashtu edhe përmes punëve që nuk janë të ndërlidhura me to.

Meqë jeni Kreu i Bashkësisë Islame të Pejës, Ju në një masë të madhe mund ta promovoni harmoninë ndëretnike. Inkurajimi i dialogut dhe i bashkëpunimit midis grupeve të ndryshme fetare dhe etnike mund ta ndihmojë tejkalimin e ndasive. Ju nxis që t'i përkrahni programet e komunitetit dhe projektet e shërbimeve të përbashkëta që i bëjnë bashkë njerëzit me prapavija të ndryshme. Predikimet dhe adresimet tuaja publike mund ta theksojnë unitetin, tolerancën, dhe respektimin e të gjithëve. Prandaj, në të ardhmen e pres përkrahjen tuaj për organizimin e dialogjeve ndëretnike dhe të projekteve për shërbim të komunitetit që përfshijnë grupe të ndryshme fetare duke punuar së bashku.

Në këtë frymë, shpresoj për një të ardhme ku bashkëjetesa multietnike dhe multifetare në Kosovë do të shndërrohen në normë. Unë parashoh komunitete ku dallimet fetare përvetësohen si fuqi, më parë se si burime të ndarjeve. Për këtë qëllim, ju mund të përqendroheshi në krijimin e programeve të qëndrueshme që edukojnë për diversitet dhe tolerancë fetare, në përkrahjen e projekteve të përbashkëta të komunitetit, dhe në sigurimin e përfaqësimit të barabartë të të gjitha grupeve fetare në qeverisjen lokale.

Këtë letër e përfundoj me një shënim shpresëdhënës, duke e paraparë një të ardhme ku përpjekjet tona të bashkuara do ta kultivojnë një shoqëri mirëfilli harmonike dhe multi-etnike në Kosovë. Jam i sigurtë se me përkushtimin tonë të përbashkët ne mund ta arrijmë një përparim të jashtëzakonshëm drejt këtij qëllimi të vlefshëm.

Ju faleminderit për kohën dhe konsideratën tuaj.

Zoran Savić

Letrat e Dëshirave dhe Pritjeve

Jovana Radosavljević, Ramadan Ilazi, Dušan Radaković, Ilir Deda, Senad Šabović, Dimitrije Obrenović, Mentor Agani dhe Zoran Savić

Don Lorenc Sopi
Kisha Katolike e Shën Katerinës
Pejë

Nëntor 2024

Jovana Radosavljević, Drejtoreshë Ekzekutive
New Social Initiative
Mitrovicë e Veriut, Kosovë

I dashuri Don Sopi,

Shpresoj që kjo letër do t'ju gjejë mirë. Quhem Jovana Radosavljević, dhe jam Drejtoreshë Ekzekutive në New Social Initiative, një OJQ kjo nga Mitrovica e Veriut që është e përkushtuar për promovimin e pajtimit dhe të mirëkuptimit midis serbëve dhe shqiptarëve të Kosovës. Këtu jam duke kontaktuar me ju si pjesë e Karvanit Multi-Etnik për Paqe dhe Bashkëjetesë për t'i ndarë pritjet dhe shpresat e mia për forcimin e bashkëjetesës multi-etnike në Kosovë, dhe posaçërisht në Pejë.

Si udhëheqës shpirtëror në Pejë, roli juaj është thelbësor për promovimin e unitetit, të tolerancës, dhe respektimin midis komuniteteve të ndryshme etnike dhe fetare në rajonin tonë. **Udhëheqja juaj në inkurajimin e dialogut dhe të bashkëpunimit midis këtyre grupeve mund t'i kontribuojë në një masë të madhe ndërtimit të besimit dhe të mirëkuptimit të ndërsjellë.** Duke forcuar një mjedis ku përqafohet diversiteti, ju mund të ndihmoni për ta krijuar një hapësirë ku të gjithë njerëzit ndjehen të sigurtë dhe të respektuar.

Është kyçe që ta lartësojmë diversitetin tonë kulturor dhe fetar, ndërkohë që sigurojmë që çdonjëri të ndjehet i sigurtë dhe i vlerësuar, dhe që njerëzit ta dinë se identiteti i tyre është i respektuar. Ju inkurajoj që t'i përkrahni dhe të merrni pjesë në programet që i bëjnë bashkë njerëzit e prapavijave të ndryshme, të tilla si projektet e përbashkëta të komunitetit dhe ngjarjet ndërfetare. Përmes këtyre nismave, ne mund të punojmë drejt një të ardhmeje ku lidhjet midis komuniteteve tona janë të forcuara, dhe ku çdokush e ka ndjenjën e përkatësisë.

Duke shikuar përpara, vizioni im është për një Kosovë ku bashkëjetesa multi-etnike, jo vetëm që është e mundshme, por është edhe një realitet i lartësuar. **Shpresoj të shoh përpjekje për ta forcuar mirëkuptimin, bashkëpunimin dhe respektimin e ndërsjellë përmes shkëmbimeve kulturore, dialogjeve ndërfetare, dhe ngjarjeve që i theksojnë vlerat tona të përbashkëta.** Nisma të tilla mund të jenë instrumentale për krijimin e një Peje harmonike dhe përfshirëse.

Në përfundim, ju kërkoj t'i vazhdoni përpjekjet tuaja në ndërtimin e një komuniteti paqësor, tolerant dhe përfshirës. **Udhëheqja juaj e Kishës Katolike të Shën Katerinës mund të shërbejë si një shembull i fuqishëm i ndryshimit pozitiv që mund ta arrijmë së bashku, duke e krijuar një të ardhme ku të gjithë njerëzit e Pejës dhe të Kosovës do të jetojnë në harmoni dhe në respektim të ndërsjellë.**

Ju faleminderit për kohën tuaj, dhe për përkushtimin për këtë kauzë të rëndësishme,

Me respekt të sinqertë,

Jovana Radosavljević

**Ramadan Ilazi, Udhëheqës i Hulumtimeve
Qendra Kosovare për Studime të Sigurisë
Prishtinë, Kosovë**

I dashuri Don Lorenc Sopi,

Qnhem Ramadan Ilazi, dhe për momentin punoj si Udhëheqës i Hulumtimit në Qendrën Kosovare për Studime të Sigurisë (KCSS – Kosovar Centre for Security Studies). Me arsimim të lartë në studimet e paqes dhe të konflikteve, dhe me titullin Master nga Universiteti St. Andrews dhe me PhD nga Dublin City University, unë karrierën time ia kam kushtuar avancimit të Kosovës si një shoqëri demokratike dhe me diversitet. Rrugëtimi im profesional ka përfshirë role si aktivist, udhëheqës organizativ, dhe Zëvendës-Ministër për Integrimet Europiane.

Kushtetuta e Kosovës fillon me vizionin e ndërtimit të një të ardhmeje si një vend i lirë, demokratik dhe paqedashës i të gjithë qytetarëve të vet. Ky vizion është thelbësor, dhe është përgjegjësi jona kolektive që ta vejmë në jetë. Qendrore në këtë vizion është ideja që Kosova është shtëpi e të gjithë qytetarëve të vet, të cilët duhet ta kenë një ndjenjë të përkatësisë dhe krenarisë.

Diversiteti është fuqia thelbësore e Kosovës, dhe ky duhet të lartësohet dhe të ushqehet. Shoqëria civile dhe institucionet publike duhet të punojnë së bashku për ta forcuar tolerancën, bashkëjetesën dhe edukimin kundër diskriminimit.

Si udhëheqës i komunitetit katolik në Pejë, përpjekjet tuaja për ta promovuar pajtimin dhe dialogun ndërfaqet janë të një rëndësie të madhe. Kisha Katolike e Kosovës historikisht e ka luajtur një rol kyç në promovimin e paqes dhe të përkrahjes në kohët e nevojave të mëdhe në vendin tonë. Ju inkurajoj të organizoni dialogje të rregullta ndërfaqetare dhe të folni me komunitetin tuaj për rëndësinë për ta krenuar e lartësuar diversitetin etnik dhe fetar të vendit tonë dhe për ta forcuar respektimin e ndërsjellë. Unë ju inkurajoj po ashtu që të flisni publikisht për këto çështje.

Këto veprime do ta ndihmojnë forcimin e mirëkuptimit midis komuniteteve fetare dhe etnike të Kosovës.

Ju faleminderit për udhëheqjen tuaj të vazhdueshme.

Sinqerisht,
Ramadan Ilazi

Dušan Radaković, Drejtor Ekzekutiv
Qendra Avokuese për Kulturë Demokratike (ACDC)
Mitrovicë e Veriut, Kosovë

I dashuri Don Lorenc Sopi,

Shpresoj që kjo letër do t'ju gjejë mirë. Quhem Dušan Radaković, dhe jam Drejtor Ekzekutiv i Qendrës Avokuese për Kulturë Demokratike (ACDC – Advocacy Center for Democratic Culture) në Mitrovicë. Si pjesë e punës sime, jam thellësisht i përkushtuar për forcimin e shoqërisë multi-etnike në Kosovë, dhe jam duke ju shkruar si pjesë e nismës së Karvanit Multi-Etnik për Paqe dhe Bashkëjetesë. Kjo nismë kërkon ta promovojë mirëkuptimin, respektimin dhe bashkëpunimin e ndërsjellë midis komuniteteve të ndryshme etnike anembanë Kosovës.

Si Kreu i Kishës Katolike në Pejë, ndikimi juaj është jetik për fuqizimin e dialogut dhe të mirëkuptimit midis komuniteteve. Do të doja t'i kuptoj këndvështrimet tuaja për atë se si Kisha Katolike mund t'i kontribuojë në një mënyrë më domethënëse forcimit të bashkëjetesës ndëretnike.

- Si e parashikoni rolin e Kishës në promovimin e pajtimit dhe të mirëkuptimit midis komuniteteve të ndryshme në Pejë? A ka aktivitete apo programe të veçanta që besoni se do të mund t'i angazhonin komunitetet katolike dhe ortodokse në përpjekjet bashkëpunuese? Sipas pikëpamjes suaj, çfarë sjelljesh apo praktikash mund ta inkurajojnë respektimin dhe dialogun e ndërsjellë midis komuniteteve shqiptare dhe serbe?

Njohuritë e juaja mund ta ndihmojnë udhëheqjen e nismave që i kapërcejnë ndarjet dhe i forcojnë marrëdhëniet bashkëpunuese midis grupeve të ndryshme etnike.

Dëshirat për të Ardhmen: Shpresoj për një të ardhme në të cilën komunitetet e ndryshme në Kosovë mund të bashkekzistojnë në mënyrë paqësore dhe bashkëpunuese. Besoj që Kisha mund të jetë një forcë udhëheqëse në këtë përpjekje, duke promovuar vlerat e respektit, të dashamirësisë dhe të përfshirjes.

- Çfarë qëllimesh afatgjata i parashihni për të ardhmen e bashkëjetesës multi-etnike në Pejë? A shihni potencial që Kisha Katolike ta luaj një rol proaktiv në dialogun ndërfaqësor dhe në aktivitetet që e synojnë forcimin e unitetit midis komuniteteve të ndryshme fetare? A ka programe të veçanta të partneritetit me institucionet e tjera fetare që do të donit t'i shihnit të themeluara për ta përkrahur këtë vizion?

Angazhimi i të rinjve dhe inkurajimi i tyre për të marrë pjesë në aktivitetet ndërfaqësore është thelbësor për ta ushqyer mirëkuptimin e gjeneratave të ardhshme dhe pranimin e diversitetit nga to.

Ju inkurajoj t'i shqyrtoni mënyrat në të cilat Kisha Katolike mund të shërbejë si ndihmuese e dialogut ndëretnik dhe e nismave paqëndrues në Pejë.

- A do të ishit të gatshëm të organizoni ngjarje që do t'i bënin bashkë komunitetet e ndryshme fetare dhe etnike për t'i diskutuar vlerat dhe qëllimet e përbashkëta? Si mundemi të krijojmë së bashku hapësira më përfshirëse për dialog ndërmjet të rinjve të Pejës?

Besoj që përpjekjet bashkëpunuese midis Kishës Katolike dhe organizatave të tjera fetare mund të japin rezultate të rëndësishme pozitive.

Ju faleminderit për kohën për ta marrë parasysh këtë letër, Don Lenc Sopi. Pres mundësinë që të punojmë së bashku në përpjekjet për paqe dhe harmoni ndër-etnike në Kosovë.

Përshëndetje të përzemërta,

Dušan Radaković

**Ilir Deda, Aktivisti i Shoqërisë Civile
Prishtinë, Kosovë**

I dashuri Don Sopi,

Për më shumë se dy dekada me radhë, unë kam qenë i përfshirë dhe i angazhuar në role të ndryshme në çështjet kyçe për Kosovën dhe Ballkanin Perëndimor, përfshirë këtu edhe ruajtjen dhe avancimin e diversitetit në vendin tonë.

Qëllim i kësaj letre është t'i shikojë mundësitë për ta zgjeruar përfshirjen tuaj në promovimin e respektimit multifetar dhe në bashkëjetesën multietnike në Pejë. Kjo është posaçërisht e rëndësishme tash, kur qëndrimet populiste dhe përjashtuese janë duke fituar hapësirë.

Harmonia ndërjetare ka qenë një nga vlerat thelbësore të kombit tonë, dhe Dioqeza Prizren-Prishtinë e ka një rol qëndror në ruajtjen dhe promovimin e kësaj vlere. Besoj se janë disa veprime afatshkurta dhe disa afatgjata që mund të ndërmerren nga ju dhe të shndërrohen në praktika. Disa prej tyre burojnë nga praktikat e kaluara.

Në të kaluarën, ka qenë një praktikë ku udhëheqësit fetarë publikisht ua uronin festat më të rëndësishme fetare njëri-tjetrit. Rivendosja e kësaj praktike, edhe pse simbolike, do të ishte hapi fillestar drejt avancimit të respektimit ndër-fetar në vendin tonë. Kjo do të donte të thoshte respektim për festat më të rëndësishme fetare për anëtarët e komuniteteve islamike dhe ortodokse.

Dialogu ndërjetar dhe mirëkuptimi më i madh është një formë moderne që synon ta avancojë bashkëjetesën dhe harmoninë ndërjetare. Edhe pse jetojmë në një kohë kur harmonia nuk vlerësohet, unë besoj se Kosova, duke pasur parasysh historinë e saj unike, mund të vendosë dialog ndërjetar në nivelin lokal komunal, dhe të fillojë me krijimin e kulturës së paqes. Ky forum do ta çonte përpara mirëkuptimin e ndërsjellë midis udhëheqësve fetarë lokal, përfshirë këtu edhe mirëkuptimin e autoriteteve lokale komunale. Ky po ashtu do të shërbente edhe si një forum për t'i diskutuar dhe adresuar nevojat përkatëse të çdonjërit nga komunitetet fetare.

Në fund, vizita te udhëheqësit fetarë lokalë serbë ortodoksë do ta kishte një ndikim të rëndësishëm në çuarjen përpara të bashkëjetesës ndër-etnike në vendin tonë. Kosova do të jetë e suksesshme vetëm nëse ajo e ruan karakterin e vet multi-etnik, dhe ju e keni një rol të rëndësishëm në ruajtjen dhe avancimin e këtij karakteri të shtetit tonë, dhe posaçërisht në saje të traditës së shumë gjeneratave të respektimit dhe të përfshirjes në Pejë.

Unë besoj fuqishëm që udhëheqja juaj është kyçe në këtë pikë të zhvillimit të vendit tonë, dhe e shpreh shpresën time se do t'i shqyrtojmë më tutje veprimet që do ta promovojnë respektimin multi-fetar dhe bashkëjetesën multietnike.

Me përshëndetjet më të sinqerta,

Ilir Deda

**Senad Šabović, Këshilltar i Lartë
Instituti Evropian për Paqe
Bruksel – Prishtinë**

I nderuari Don Lorenc Sopi,

Quhem Senad Šabović, dhe jam duke ju shkruar si përkrahës i projektit të quajtur *Karvani Multi-Etnik për Paqe dhe Bashkëjetesë*. Punoj si Këshilltar i Lartë me Institutin Evropian për Paqe, me përqendrimin parësor në përkrahjen e Dialogut të ndihmuar nga BE-ja dhe në procesin e normalizimit në përgjithësi. Organizata ime është pjesë e një koalicioni të shoqërisë civile, të quajtur Alternativa Kosovare Civike (KCA – Kosovo Civic Alternative), e cila përpiqet ta japë një kontribut të prekshëm në këtë fushë.

Kjo letër ka për qëllim t'i shprehë pritjet e mia nga Ju për sa i përket multietnicitetit dhe bashkëjetesës. Siç e dimë, Republika e Kosovës është e përkufizuar si një shtet multietnik i të gjithë qytetarëve dhe i të gjitha komuniteteve të veta. Këto parime janë të rrënjosura fuqishëm në sistemin kushtetues dhe legal të Kosovës. Ato po ashtu vazhdojnë të jenë pritja kyçe e partnerëve tanë ndërkombëtarë dhe e sistemit organizativ të komunitetit euro-atlantik, drejt të cilave aspirojmë të gjithë. Si të tilla, parimet e multietnicitetit, mirëkuptimit dhe bashkëjetesës paqësore duhet të pasqyrohen në tërësi në jetën fetare të vendit tonë. Lidhur me këtë është bërë mjaft shumë punë, por kjo duhet të forcohet dhe përhapet edhe më tutje, posaçërisht në këtë kohë të tendosjeve të rritura dhe të ngecjes në normalizim. Gjatë viteve, kam vërejtur me një vlerësim të lartë kontributin e Kishës Suaj lidhur me këtë çështje. Angazhimet e Kishës Suaj me udhëheqësit dhe përfaqësuesit e besimeve të tjera të përfaqësuar në Kosovë, dhe udhëheqja e Juaj në kontekstin e kornizave të ndryshme të dialogut ndërfetar dhe të nismave të ndryshme të bashkëpunimit praktik ndërfetar, kanë qenë posaçërisht mbresëlënëse.

Unë dhe kolegët nga projekti do të donim, edhe t'ju inkurajojmë për t'i zgjeruar këto nisma, edhe t'ju ofrojmë disa sugjerime të reja në këtë drejtim. Thënë përgjithësisht, përdorimi i mundësive të ofruara për ta theksuar multietnicitetin si vlerë është jashtëzakonisht i dobishëm. Kjo mund të përfshijë njoftime të përbashkëta për shtyp, ose përmbajtje të përbashkëta të mediave sociale, apo vizita të përbashkëta me udhëheqës të ndryshëm fetarë apo institucionalë në qendrat dhe vendet e rëndësishme komunitare. Theksimi i mesazheve të Biblës së Shenjtë për tolerancën dhe respektimin si ato që nevojiten, gjatë angazhimeve në Dioqezën Tuaj me besimtarët do të jenë po ashtu një mënyrë efektive për të dhënë kontribut, dhe jam i sigurtë se këto tashmë janë duke ndodhur.

Në një mënyrë më konkrete, ju mund të ndërmerrni nismë për krijimin e një këshilli ndërfetar i cili do ta koordinonte dhe këshillonte shtetin dhe donatorët ndërkombëtarë sa i përket mbrojtjes dhe riparimit të vendeve të cenushme fetare anembanë Kosovës. Kjo jo vetëm që do ta shtonte mirëqenien fizike të këtyre vendeve, por po ashtu do ta rikonfirmonte vazhdimisht mesazhin e tolerancës dhe të paqes, që është i rrënjosur aq fuqishëm në besimin katolik, si në Kosovë, ashtu edhe anembanë botës.

I nderuari Prift, jini të sigurtë se kolegët e mi nga Instituti Evropian i Paqes, nga ky projekt, si dhe nga koalicioni i përmendur i KCA-së, do të jenë të gatshëm që me kënaqësi t'ju ofrojnë përkrahje konkrete për zbatimin e sugjerimeve të dhëna këtu apo të çfarëdo nisme përkatëse.

Me respekt dhe vlerësim të lartë,

Senad Šabović

**Mentor Agani, Hulumtues i Lartë
Instituti Kosovar për Kërkime dhe Zhvillim të Politikave
Prishtinë, Kosovë**

I nderuari At Don Lorenc Sopi,

Quhem Mentor Agani, dhe jam Hulumtues i Lartë në KIPRED, Institutin Kosovar për Hulumtim dhe Zhvillim të Politikave, si dhe Ligjerues në Kolegjin Dardania në Prishtinë. Gjatë periudhës 2003–2016 kam qenë po ashtu edhe ligjerues në Fakultetin Filozofik të Universitetit të Prishtinës. Këtë letër jam duke ju shkruar për t'i shprehur disa nga pritjet dhe dëshirat e mia lidhur me bashkëjetesën ndër-etnike në Kosovë.

Para së gjithash, shpresoj që kjo letër do t'ju gjejë në shëndet e disponim të mirë. Këtë jam duke ua shkruar në emrin tim dhe të KIPRED-it, si dhe të disa organizatave të tjera me të cilat e ndajmë përkushtimin e përbashkët për forcimin e respektimit dhe mirëkuptimit të ndërsjellë midis shqiptarëve dhe serbëve në Kosovë, më përgjithësisht, dhe në komunën e Pejës në veçanti.

Ndërkohë që punojmë drejt forcimit të marrëdhënieve më të mira etnike dhe fetare, ne e kuptojmë rolin jetik që institucionet dhe udhëheqësit fetarë e luajnë në ndërtimin e urave midis komuniteteve. Duke e pasur parasysh këtë, do të doja t'i propozoj disa nisma që do të mund të ndërmirreshin në bashkëpunim me udhëheqësit fetarë në Pejë, si dhe me komunitetet më të gjera shqiptare dhe serbe, me qëllim të promovimit të dialogut dhe të pajtimit.

Mendoj se këto nisma mund t'i përfshijnë (kuptohet, pa u kufizuar vetëm në to):

1. **Dialogjet ndër-fetare**, ku udhëheqësit fetarë të komuniteteve katolike, ortodokse dhe myslimane mund të bëhen bashkë për t'i diskutuar vlerat e përbashkëta, shqetësimet e përbashkëta, dhe promovimin e paqes dhe të tolerancës.
2. **Projektet e shërbimeve të komunitetit**, ku anëtarët e të gjitha besimeve punojnë njëri pranë tjetrit në veprimtaritë e bamirësisë nga të cilat fiton popullata lokale, duke e forcuar unitetin përmes veprimeve të shërbimit.
3. **Programet e angazhimit të rinisë dhe të familjes**, të cilat do të përfshinin tryeza edukative të punës, shkëmbime kulturore, dhe ngjarje të përbashkëta që i bëjnë bashkë familjet dhe të rinjtë e prapavijave të ndryshme etnike dhe fetare në një frymë të bashkëpunimit dhe të respektit të ndërsjellë.
4. **Festivalet e përbashkëta fetare dhe kulturore**, që i kremtojnë traditat e ndryshme fetare të komunitetit. Kjo do të përfshinte ngjarjet e përbashkëta gjatë kremtimeve kryesore fetare, ekspozitat artistike, dhe performimet muzikore që do t'i nënvizionin vlerat shpirtërore të përbashkëta.
5. **Tryezat e rrumbullakëta për ndërtimin e paqes**, ku udhëheqësit fetarë dhe anëtarët e komunitetit ushtrohen për zgjidhjen e konflikteve, për ndërmjetësim, dhe për strategjitë paqëndruese, për t'i pajisur ata me mjete për t'i menaxhuar tendosjet dhe për ta promovuar mirëkuptimin brenda komunitetit.

Jam i sigurtë se Kisha Katolike e Shën Katerinës, si një institucion i respektuar dhe me ndikim në Pejë, mund ta luaj një rol kyç në këto përpjekje. Me përkrahjen dhe udhëheqjen tuaj, ne besojmë se këto

nisma mund ta japin një kontribut domethënës për t'i shëruar ndasitë dhe për ta promovuar harmoninë përbrenda komunitetit.

Do të ndjem i nderuar nëse takohemi me ju për t'i diskutuar këto propozime më në hollësi dhe për të shikuar se si mund të bashkëpunojmë me Kishën në këto përpjekje. Ne e vlerësojmë thellësisht udhëheqjen dhe veprimtarinë tuaj, dhe presim me padurim të punojmë së bashku për një të ardhme më paqësore dhe më përfshirëse për Pejën.

Ju faleminderit për kohën dhe konsideratën. E pres përgjigjen tuaj dhe mundësinë për t'i diskutuar këto çështje më tutje.

Me shumë respekt dhe me përshëndetjet më të mira,

Mentor Agani,

**Zoran Savić, Koordinator i Projekteve
NGO AKTIV
Mitrovicë e Veriut, Kosovë**

I dashuri Don Lorenc Sopi,

Quhem Zoran Savić dhe jam koordinator i projekteve në organizatën joqeveritare Aktiv nga Mitrovica e Veriut. Edhe pse i lindur në Pulë të Kroacisë, unë në fakt kam jetuar në Mitrovicë për 30 vjet dhe jam i përfshirë në mënyrë aktive në jetën shoqërore në Kosovë, si përmes punës, ashtu edhe përmes jetës kulturore, meqë jam po ashtu edhe muzikant, dhe kam marrë pjesë në projekte të ndryshme ndër-etnike me muzikantë të kombësisë shqiptare.

Në të njëjtën kohë, për shumë vite me radhë kam punuar si gazetar në portalin Kosovo Sever – KosSev – dhe përmes kësaj pune jam bërë edhe më i afërt me situatën politike, të sigurisë, dhe atë fetare në Kosovë. Madje edhe sot unë bashkëpunoj me gazetarë dhe redaktorë të shumtë shqiptarë, si përmes projekteve, ashtu edhe përmes punëve që nuk janë të ndërlidhura me to.

Udhëheqja juaj në Kishën Katolike të Shën Katerinës në Pejë mund ta promovojë në një masë të madhe harmoninë ndër-etnike. Inkurajimi i dialogut dhe bashkëpunimit midis grupeve të ndryshme fetare dhe etnike mund ta ndihmojë tejkalimin e ndasive. Ju nxis që t'i përkrahni programet e komunitetit dhe projektet e shërbimeve të përbashkëta që i bëjnë bashkë njerëzit e prapavijave të ndryshme. Predikimet tuaja, si edhe adresimet publike, mund ta theksojnë unitetin, tolerancën, dhe respektimin e të gjithëve. Prandaj, në të ardhmen e pres përkrahjen tuaj në organizimin e dialogjeve ndër-etnike dhe të projekteve të shërbimeve të komunitetit që përfshijnë grupe të ndryshme fetare duke punuar së bashku.

Në këtë frymë, shpresoj për një të ardhme ku bashkëjetesa multi-etnike dhe multi-fetare në Kosovë do të shndërrohen në normë. Unë parashoh komunitete ku dallimet fetare përvetësohen si fuqi, dhe jo si burime të ndarjeve. Për këtë qëllim, ju mund të përqendroheshi në krijimin e programeve të qëndrueshme që edukojnë për diversitetin dhe tolerancë fetare, në përkrahjen e projekteve të përbashkëta të komunitetit, dhe në sigurimin e përfaqësimit të barabartë të të gjitha grupeve fetare në qeverisjen lokale.

Duke shikuar përpara, unë e shoh një Kosovë ku bashkëjetesa multi-etnike dhe toleranca fetare janë të përvetësuara. Takimet e rregullta ndër-fetare dhe nismat ndërkulturore mund ta rrisin dialogun dhe bashkëpunimin.

Këtë letër e përfundoj me një shënim shpresëdhënës, duke e paraparë një të ardhme ku përpjekjet tona të përbashkëta do ta kultivojnë një shoqëri mirëfilli harmonike dhe multi-etnike në Kosovë. Jam i sigurtë se me përkushtimin tonë të përbashkët ne mund ta arrijmë një përparim të jashtëzakonshëm drejt këtij qëllimi të vlefshëm.

Ju faleminderit për kohën dhe konsideratën tuaj.

Zoran Savić

Letrat e Dëshirave dhe Pritjeve

Jovana Radosavljević, Ramadan Ilazi, Dušan Radaković, Ilir Deda, Senad Šabović, Mentor Agani dhe Zoran Savić

Kryemurgesha Haritina
Patriarkana së Pejës
Kisha Ortodokse Serbe
Pejë

Nëntor 2024

Jovana Radosavljević, Drejtoreshë Ekzekutive
New Social Initiative
Mitrovicë e Veriut, Kosovë

E dashura Kryemurgeshë Haritin,

Shpresoj që kjo letër do t'ju gjejë me shëndet të mirë dhe paqe. Quhem Jovana Radosavljević, dhe jam Drejtoreshë Ekzekutive e New Social Initiative që ndodhet në Mitrovicën e Veriut. Si e krishterë ortodokse dhe si serbe e Kosovës, jam e përkushtuar thellësisht për pajtimin dhe mirëkuptimin midis serbëve dhe shqiptarëve të Kosovës. Këtu jam duke ju shkruar si anëtare e Karvanit Multi-Etnik për Paqe dhe Bashkëjetesë për t'i shprehur shpresat dhe pritjet e mia për forcimin e bashkëjetesës multi-etnike në Kosovë, dhe posaçërisht në Pejë.

Patriarkana e Pejës nuk është vetëm një qendër e nderuar shpirtërore për komunitetin tonë ortodoks serb, por po ashtu edhe një simbol i qëndrueshmërisë, unitetit dhe i besimit. **Roli juaj si Kryemurgeshë juve ju vë në një pozitë unike për ta promovuar tolerancën, respektimin dhe mirëkuptimin midis grupeve të ndryshme etnike dhe fetare.** Duke inkurajuar dialogun dhe duke promovuar ndërveprimet dashamirëse, ju mund ta ndihmoni kultivimin e ndjenjës së paqes, të sigurisë, dhe përkatësisë për të gjithë njerëzit e Pejës.

Është thelbësore ta kremtojmë diversitetin tonë ndërkohë që sigurojmë që çdonjëri të ndjehet i sigurtë, i vlerësuar, dhe se identiteti i tyre është i respektuar dhe i mbrojtur. Ju inkurajoj t'i përkrahni dhe të angazhoheni në nismat që i mbledhin bashkë individët e papavijave të ndryshme, përfshirë projektet e përbashkëta të komuniteteve, dialogjet ndërkulturore dhe ngjarjet që i lartësojnë vlerat tona të përbashkëta. Udhëhëqja dhe lutjet tuaja, si dhe shembulli i parashtruar nga vetë Patriarkana, mund t'i frymëzojnë të tjerët që t'i përqafojnë vlerat e unitetit, të tolerancës, dhe të respektimit për të gjithë.

Duke shikuar përpara, vizioni im është ai i një Kosove ku bashkëjetesa multi-etnike jo vetëm që është e mundshme por edhe lartësohet. **Shpresoj të shoh programe që e theksojnë mirëkuptimin, bashkëpunimin dhe rëndësinë e ndjenjës së përbashkët të qëllimit, dhe krijimin e një komuniteti ku çdonjëri ndjehet si në shtëpi të vet.** Takimet ndërfaqetare, shkëmbimet kulturore, dhe dialogu i vazhdueshëm i hapur mund ta ndihmojë sjelljen e këtij vizioni në jetë.

Në përfundim, ju kërkoj me respekt që t'i vazhdoni përpjekjet tuaja në ndërtimin e një komuniteti paqësor, përfshirës dhe tolerant. **Udhëheqja juaj në Patriarkanën e Pejës është një pishtar i shpresës dhe frymëzimit, që tregon se me mëshirë dhe përkushtim, ne mund të punojmë drejt një të ardhmeje ku të gjithë njerëzit e popujt e Kosovës mund të jetojnë së bashku në harmoni dhe respektim të ndërsjellë.**

Ju faleminderit për kohën tuaj, si dhe për përkushtimin tuaj të palëkundur për besimin dhe komunitetin tonë.

Me respekt të sinqertë,

Jovana Radosavljević

**Ramadan Ilazi, Udhëheqës i Hulumtimeve
Qendra Kosovare për Studime të Sigurisë
Prishtinë, Kosovë**

E dashura Kryemurgeshë Haritin,

Qnhem Ramadan Ilazi, dhe për momentin punoj si Udhëheqës i Hulumtimit në Qendrën Kosovare për Studime të Sigurisë (KCSS – Kosovar Centre for Security Studies). Me arsimim të lartë në studimet e paqes dhe të konflikteve, dhe me titullin Master nga Universiteti St. Andrews dhe me PhD nga Dublin City University, unë karrierën time ia kam kushtuar avancimit të Kosovës si një shoqëri demokratike dhe me diversitet. Rrugëtimi im profesional ka përfshirë role si aktivist, udhëheqës organizativ, dhe Zëvendës-Ministër për Integrimet Europiane.

Kushtetuta e Kosovës fillon me vizionin e ndërtimit të një të ardhmeje si një vend i lirë, demokratik, dhe paqedashës i të gjithë qytetarëve të vet. Ky vizion është thelbësor, dhe është përgjegjësi jona kolektive që ta vejmë në jetë. Qendrore në këtë vizion është ideja që Kosova është shtëpi e të gjithë qytetarëve të vet, të cilët duhet ta kenë një ndjenjë të përkatësisë dhe të krenarisë.

Diversiteti është fuqia thelbësore e Kosovës, dhe ky duhet të lartësohet dhe të ushqehet. Shoqëria civile dhe institucionet publike duhet të punojnë së bashku për ta forcuar tolerancën, bashkëjetesën dhe edukimin kundër diskriminimit.

Patriarkana e Pejës e mban një vend të veçantë në trashëgiminë shpirtërore dhe kulturore të Kosovës. Udhëheqja juaj, dhe posaçërisht në promovimin e mirëkuptimit dhe të bashkëpunimit midis grupeve të ndryshme fetare dhe etnike, është thelbësore. Unë do të dëshiroja të propozoj organizimin e tubimeve ndërfaqetare në Patriarkanë, ku udhëheqësit e të gjitha komuniteteve në Kosovë mund të bëhen bashkë për dialog, për deklarata të përbashkëta dhe për promovimin e paqes. Do të doja po ashtu të sugjeroj që Patriarkana e Pejës ta merr një rol më publik dhe më proaktiv në kërkesën për integrimin më të madh të komunitetit serb në Kosovë, dhe për bashkëpunimin ndëretnik.

Nismat e tilla mund ta forcojnë më tutje mesazhin që diversiteti i vendit tonë është një burim i fuqisë, dhe jo i ndarjes. Jam i sigurtë në ndikimin pozitiv të udhëheqjes suaj të vazhdueshme.

Ju faleminderit për përkushtimin tuaj për këtë kauzë.

Sinqerisht,
Ramadan Ilazi

Dušan Radaković, Drejtor Ekzekutiv
Qendra Avokuese për Kulturë Demokratike (ACDC)
Mitrovicë e Veriut, Kosovë

E dashura Kryemurgesha Haritin,

Shpresoj që kjo letër do t'ju gjejë mirë. Quhem Dušan Radaković, dhe jam Drejtor Ekzekutiv i Qendrës Avokuese për Kulturë Demokratike (ACDC – Advocacy Center for Democratic Culture) në Mitrovicë. Si pjesë e punës sime, jam thellësisht i përkushtuar për forcimin e shoqërisë multi-etnike në Kosovë, dhe jam duke ju shkruar si pjesë e nismës së Karvanit Multi-Etnik për Paqe dhe Bashkëjetesë. Kjo nismë kërkon ta promovojë mirëkuptimin, respektimin dhe bashkëpunimin e ndërsjellë midis komuniteteve të ndryshme etnike anembanë Kosovës.

Si Kryemurgeshë e njërit nga institucionet më të rëndësishme fetare dhe kulturore në Kosovë, ndikimi juaj, si në nivelin shpirtëror, ashtu edhe në atë komunal është shumë i madh. Do të doja t'i dëgjoj mendimet tuaja për atë se si Kisha Ortodokse Serbe, dhe posaçërisht Patriarkana e Pejës, mund t'i kontribuojë forcimit të një uniteti më të madh midis grupeve të ndryshme etnike në rajon.

- Si e shihni rolin e Patriarkanës në kapërcimin e ndarjeve midis komuniteteve shqiptare dhe serbe?
- A mund të shërbejë Patriarkana si një hapësirë neutrale për dialogjet ndërfaqetare dhe ndër-etnike në Kosovë?
- A ka nisma apo aktivitete të veçanta që besoni se do të jenë efektive në rritjen e mirëkuptimit dhe të bashkëpunimit midis komuniteteve të ndryshme etnike dhe fetare?

Udhëheqja dhe udhëzimi juaj shpirtëror i Kishës Ortodokse Serbe mund ta luaj një rol kritik në demonstrimin që promovimi i paqes dhe i pajtimit është një përgjegjësi e përbashkët e të gjitha komuniteteve fetare të Kosovës.

Unë shpresoj sinqerisht që Patriarkanën e Pejës ta shoh duke e vazhduar punën e saj për ta promovuar paqen, respektimin, dhe mirëkuptimin e ndërsjellë midis njerëzve të të gjitha besimeve në Kosovë. Vizioni im për të ardhmen është ai i një Kosove ku diversiteti fetar dhe etnik, jo vetëm që pranohen, por edhe lartësohen.

- A i parashihni mundësitë që komunitetet fetare të punojnë më ngushtë së bashku për promovimin e vlerave të paqes dhe të pajtimit?

Po ashtu besoj se të rinjtë e luajnë një rol thelbësor në fuqizimin e kësaj të ardhmeje, dhe jam i interesuar t'i dëgjoj mendimet tuaja për atë se si serbët e shqiptarët e rinj mund të angazhohen në veprimtaritë që ata i sjellin më afër njëri tjetrit, mbase përmes edukimit dhe shkëmbimeve fetare e kulturore në Patriarkanë.

Thirrja për Veprim

Do t'ju inkurajoja t'i shqyrtoni mënyrat në të cilat Patriarkana e Pejës mund të vazhdojë të shërbejë si një pishtar i paqes e unitetit në rajon. Për shembull, përgatitja e ngjarjeve apo grumbullimeve të përbashkëta që i bëjnë bashkë individët nga prapavijat e ndryshme etnike dhe fetare mund t'i kontribuojë në një masë domethënëse shërimit dhe pajtimit në Kosovë.

- A do të ishit të hapur për udhëheqjen apo pritjen e një dialogu multi-etnik apo për ndonjë grumbullim fetar në Patriarkanë për t'i forcuar këto ideale?
- A mund të ketë mundësi për t'i përfshirë institucionet fetare apo komunitetet e tjera, përfshirë ato me prapavija shqiptare apo myslimane, në nismat e tilla?

Ju faleminderit shumë për kohën dhe konsideratën tuaj, Kryemurgesha Haritinë. E pres mundësinë të punojmë së bashku për promovimin e paqes dhe të mirëkuptimit të ndërsjellë në Kosovë.

Përshëndetjet më të ngrohta,

Dušan Radaković

**Ilir Deda, Aktivist i Shoqërisë Civile
Prishtinë, Kosovë**

E dashura Ëmë,

Për më shumë se dy dekada me radhë, unë kam qenë i përfshirë dhe i angazhuar në role të ndryshme në çështjet kyçe për Kosovën dhe Ballkanin Perëndimor, përfshirë këtu edhe ruajtjen dhe avancimin e diversitetit, të multi-etnicitetit dhe të multi-konfesionalizmit në Kosovë.

Qëllim i kësaj letre është që të mësojë nga Ju për shtigjet për promovimin e bashkëjetesës multietnike dhe multifetare në Pejë dhe në Kosovë. Po ashtu, do të doja të kuptoj nga ju se si do të mund t'ju ndihmonim në mbrojtjen dhe promovimin e mirëqenies së Patriarkanës së Pejës, të bashkekzistencës multi-fetare dhe të dialogut, dhe për avancimin e respektimit të institucioneve fetare nga ana e institucioneve publike.

Unë besoj fuqishëm që kjo është posaçërisht e rëndësishme tash, kur qëndrimet populiste dhe ekskluzive janë duke fituar hapësirë.

Po ashtu, unë besoj fuqishëm edhe në atë që harmonia ndërjetare mund të ruhet dhe të promovohet më tutje. Kisha Ortodokse Serbe, si një institucion shumë i vjetër në Kosovë, e ka një rol shumë të rëndësishëm në ruajtjen dhe promovimin e kësaj vlere.

Mirëqenia dhe prosperiteti i Kishës Ortodokse Serbe dhe i popullit serb në Kosovë janë të lidhura ngushtë me mirëqenien dhe prosperitetin e të gjithë njerëzve dhe institucioneve fetare në Kosovë.

Në kohët kur udhëheqësit politikë çojnë përpara qëndrime përjashtuese, u mbetet individëve të vullnetit të mirë që të punojnë drejt vlerave universale të paqes, të bashkjetesës, të mirëkuptimit të ndërsjellë dhe të multietnicitetit.

Me respekt të sinqertë,

Ilir Deda

**Senad Šabović, Këshilltar i Lartë
Instituti Evropian për Paqe
Bruksel – Prishtinë**

E nderuara Ëmë Haritin,

Quhem Senad Šabović dhe jam duke Ju shkruar si mbështetës i projektit të quajtur *Karvani Multi-Etnik për Paqe dhe Bashkëjetesë*, i udhëhequr nga OJQ-të KIPRED dhe AKTIV. Punoj si Këshilltar i Lartë me Institutin Evropian për Paqe, me përqendrimin parësor në përkrahjen e Dialogut të ndihmuar nga BE-ja dhe në procesin e normalizimit në përgjithësi. Organizata ime është pjesë e një koalicioni të shoqërisë civile, të quajtur Alternativa Kosovare Civike (KCA – Kosovo Civic Alternative), e cila përpiqet ta japë një kontribut të prekshëm në këtë fushë.

Kjo letër ka për qëllim t'i shprehë pritjet e mia nga Ju për sa i përket multietnicitetit dhe bashkëjetesës. Parimet e shoqërisë multi-etnike janë të rrënjosura fuqishëm në sistemin ligjor dhe kushtetues të Kosovës. Ato po ashtu vazhdojnë të jenë pritja kyçe e bashkësisë ndërkombëtare dhe janë mekanizmi parësor për mirëqenien e komuniteteve jo-shumicë në Kosovë, dhe në veçanti të komunitetit serb. Si të tilla, parimet e multietnicitetit, të mirëkuptimit dhe të bashkëjetesës paqësore duhet të jenë të pasqyruara në tërësi në jetën fetare të Kosovës. Lidhur me këtë është bërë mjaft shumë punë, por kjo duhet të forcohet dhe përhapet edhe më tutje, posaçërisht në këtë kohë të tendosjeve të rritura dhe të ngecjes në normalizim. Gjatë viteve, kam vërejtur me një vlerësim të lartë pjesëmarrjen aktive të Kishës Tuaj në veprimtaritë e ndryshme të dialogjeve ndërfaqetare dhe të formave të ndryshme të kontributit për bashkëjetesën paqësore.

Unë dhe kolegët nga projekti do të donim, edhe t'ju inkurajojmë për t'i zgjeruar këto nisma, edhe t'ju ofrojmë disa sugjerime të reja në këtë drejtim. Unë i kuptoj shumë mirë pozitën unike të Kishës Ortodokse Serbe (SOC) në Kosovë dhe ndjeshmëritë që e përcjellin këtë pozitë. Megjithatë, kontributi juaj aktiv për rritjen e ndjenjës së multi-etnicitetit dhe të tolerancës – ashtu siç ka ndodhur mjaft shpesh – do ta krijojë një vlerë të shtuar domethënëse. Kjo do të ishte posaçërisht e rëndësishme në komunën e Pejës, ku ju dhe Kisha Juaj e keni një partner të fuqishëm në Kryetarin e Komunës Muhaxherin dhe në ekipin e tij. Kështu, qoftë nga aspekti i përgjigjes ndaj nismave të jashtme pozitive, apo në iniciimin e vetë nismave tuaja, duhet të shfrytëzohet çdo mundësi për ta theksuar multietnicitetin si vlerë. Kjo mund të përfshijë njoftime të përbashkëta për shtyp, ose përmbajtje të përbashkëta të mediave sociale, apo vizita të përbashkëta me udhëheqës të ndryshëm fetarë apo institucionalë në qendrat dhe vendet e rëndësishme komunitare. Theksimi i mesazhit të tolerancës dhe respektimit të Fesë Suaj si ai i duhuri në angazhimet tuaja me besimtarët do të ishte po ashtu një mënyrë efektive e kontribuimit.

Në një mënyrë më konkrete, e kam propozuar krijimin e një këshilli ndërfaqetar i cili do ta koordinonte dhe këshillonte shtetin dhe donatorët ndërkombëtarë sa i përket mbrojtjes dhe rehabilitimit të vendeve të cenueshme fetare anembanë Kosovës. Ju dhe Kisha Juaj mundeni po ashtu të dëshironi ta shqyrtoni nismën e kësaj ndërmarrjeje. Kjo jo vetëm që do ta rriste mirëqenien fizike të këtyre vendeve, por po ashtu do ta rikonfirmonte në mënyrë të vazhdueshme mesazhin e tolerancës dhe të respektimit, që është pjesë përbërëse e Besimit. E nderuara Ëmë, jini të sigurtë se kolegët e mi nga Instituti Evropian i Paqes, nga ky projekt, si dhe nga koalicioni i përmendur i KCA-së, do të jenë të gatshëm që me kënaqësi t'ju ofrojnë përkrahje konkrete për zbatimin e sugjerimeve të dhëna këtu.

Me respekt dhe vlerësim të lartë,

Senad Šabović

**Mentor Agani, Hulumtues i Lartë
Instituti Kosovar për Kërkime dhe Zhvillim të Politikave
Prishtinë, Kosovë**

E nderuara Kryemurgeshë Haritin,

Quhem Mentor Agani, dhe jam Hulumtues i Lartë në KIPRED, Institutin Kosovar për Hulimtim dhe Zhvillim të Politikave, si dhe Ligjerues në Kolegjin Dardania në Prishtinë. Gjatë periudhës 2003–2016 kam qenë po ashtu edhe ligjerues në Fakultetin Filozofik të Universitetit të Prishtinës. Këtë letër jam duke ju shkruar për t'i shprehur disa nga pritjet dhe dëshirat e mia lidhur me bashkëjetesën ndër-etnike në Kosovë.

Para së gjithash, shpresoj që kjo letër do t'ju gjejë në shëndet e disponim të mirë. Këtë jam duke ua shkruar në emrin tim dhe të KIPRED-it, si dhe të disa organizatave të tjera me të cilat e ndajmë përkushtimin e përbashkët për forcimin e respektimit dhe mirëkuptimit të ndërsjellë midis shqiptarëve dhe serbëve në Kosovë, më përgjithësisht, dhe në komunën e Pejës në veçanti.

Ashtu siç jeni të vetëdijshëm fare mirë, në periudha të ndryshme historia jonë e përbashkët është shënuar nga tendosje dhe konflikte, por po ashtu edhe me bashkëjetesë dhe bashkëpunim paqësor; dhe në të dyja komunitetet, kjo histori jona është pasuruar po ashtu nga një trashëgimi e thellë kulturore dhe shpirtërore. Politikat përkrahëse të Kryetarit të Komunës së Pejës, Z. Gazmend Muhaxherit, si dhe vendimi i Gjykatës Supreme të Kosovës lidhur me kërkesën e Manastirit të Deçanit për tokën e Manastirit janë tregues që situata është duke u zhvilluar në një drejtim të mirë, edhe përkundrejt faktit që shpejtësia e këtij zhvillimi mund të duket e ngadalshme. Duke qenë shqiptar edhe vetë, mund t'ju shpreh bindjen time se këta hapa kanë kërkuar një guxim dhe përkushtim të jashtëzakonshëm. Prandaj, është bindja jonë që, përmes vullnetit të mirë dhe bashkëpunimit, ne mund ta hapim rrugën drejt një të ardhmeje ku komunitetet tona do të bashkekzistojnë në harmoni, duke punuar së bashku për një të mirë të përbashkët. Për këtë qëllim, ne do të donim të propozonim një varg nismash të përbashkëta midis OJQ-ve tona dhe Patriarkanës, që synojnë promovimin e dialogut, besimit dhe të bashkëpunimit midis shqiptarëve dhe serbëve.

Ne besojmë se këto nisma mund të marrin forma të shumta, duke përfshirë (por duke mos u kufizuar në):

1. **Dialogjet ndërfaqetare dhe shkëmbimet kulturore**, ku anëtarët e të dyja komuniteteve do të bëhen bashkë për të mësuar për besimet dhe kulturat e njëri-tjetrit, dhe për vlerat e përbashkëta.
2. **Projektet e shërbimit të komunitetit**, ku shqiptarët dhe serbët do të punojnë pranë njëri-tjetrit në veprimtari nga të cilat do të përfitojë popullata lokale, të tilla si pastrimet e mjedisit, ndihma humanitare, apo përkrahja e grupeve të cënueshme.
3. **Programet me angazhim të rinisë**, ku të rinjtë e të dyja komuniteteve do të marrin pjesë në tryeza të rrumbullakëta, ngjarje sportive, apo në projekte artistike, që nxisin mirëkuptim të ndërsjellë dhe miqësi të qëndrueshme.

Ne besojmë se Patriarkana Ortodokse Serbe në Pejë, si një institucion i respektuar me aftësi për t'i bërë njerëzit bashkë përmes besimit, dashamirësisë dhe dialogut, mund ta luaj një rol kyç në këto përpjekje. Ne jemi të bindur se me përkrahjen dhe udhëheqjen tuaj, këto nisma do ta ndihmojnë krijimin e një mjedisi më paqësor dhe më përfshirës për të gjithë që jetojnë në Pejë.

Ne do të jemi të nderuar të takohemi me ju, dhe/ose përfaqësuesit e Patriarkanës për t'i diskutuar më tutje këto ide, dhe për të kërkuar edhe ide të tjera, si dhe për të hetuar se si mund të bashkëpunojmë që ato t'i shndërrojmë në realitet. Presim të dëgjojmë nga ju dhe shpresojmë se së bashku do të mund të ndërtojmë ura midis komuniteteve tona dhe të lëvizim drejt një të ardhmeje më paqësore.

Me respekt të thellë dhe me dëshirat më të mira,

Mentor Agani

**Zoran Savić, Koordinator i Projekteve
NGO AKTIV
Mitrovicë e Veriut, Kosovë**

E dashura Kryemurgeshë Haritin,

Quhem Zoran Savić dhe jam koordinator i projekteve në organizatën joqeveritare Aktiv nga Mitrovica e Veriut. Edhe pse i lindur në Pulë, Kroaci, unë në fakt kam jetuar në Mitrovicë për 30 vjet dhe jam i përfshirë në mënyrë aktive në jetën shoqërore në Kosovë, si përmes punës, ashtu edhe përmes jetës kulturore, meqë jam po ashtu edhe muzikant dhe kam marrë pjesë në projekte të ndryshme ndër-etnike me muzikantë të kombësisë shqiptare.

Në të njëjtën kohë, për shumë vite me radhë kam punuar si gazetar në portalin Kosovo Sever – KosSev – dhe përmes kësaj pune jam bërë edhe më i afërt me situatën politike, të sigurisë, dhe atë fetare në Kosovë.

Kisha Ortodokse Serbe ka qenë gjithmonë gurthemel i komunitetit serb në Kosovë, duke e dhënë udhëheqjen dhe përkrahjen shpirtërore. Udhëheqja juaj në Patriarkanën e Pejës ju vë në një rol kyç për nxitjen e harmonisë ndëretnike. Nxitja e dialogut dhe bashkëpunimit midis grupeve të ndryshme fetare dhe etnike mund ta rrisë në një masë domethënëse unitetin dhe mirëkuptimin e ndërsjellë në komunitetet tona. Ju nxis që t'i përkrahni programet e komunitetit dhe projektet e shërbimit të përbashkët që i bëjnë bashkë njerëzit e prapavijave të ndryshme. Predikimet tuaja, së bashku me adresimet tuaja publike, duhet të vazhdojnë ta theksojnë rëndësinë e unitetit, tolerancës dhe të respektimit të të gjithëve.

Në këtë frymë, shpresoj për një të ardhme ku bashkëjetesa multi-etnike dhe multi-fetare në Kosovë do të shndërrohen në normë. Unë parashoh komunitete ku dallimet fetare përqafohen si fuqi, dhe jo si burime të ndarjeve. Për këtë qëllim, ju mund të përqendrohemi në krijimin e programeve të qëndrueshme që edukojnë për diversitet dhe tolerancë fetare, në përkrahjen e projekteve të përbashkëta të komunitetit, dhe në sigurimin e përfaqësimit të barabartë të të gjitha grupeve fetare në qeverisjen lokale.

Duke shikuar përpara, e parashoh një Kosovë ku bashkëjetesa multi-etnike dhe toleranca fetare janë të përvetësuara dhe të përqafuara. Takimet e rregullta ndër-fetare dhe nismat ndër-kulturore mund ta nxisin dialogun dhe bashkëpunimin.

Këtë letër e përfundoj me një shënim shpresëdhënës, duke e paraparë një të ardhme ku përpjekjet tona të përbashkëta do ta kultivojnë një shoqëri mirëfilli harmonike dhe multi-etnike në Kosovë. Jam i sigurtë se me përkushtimin tonë të përbashkët ne mund ta arrijmë një përparim të jashtëzakonshëm drejt këtij qëllimi të vlefshëm.

Ju faleminderit për kohën dhe konsideratën tuaj.

Zoran Savić